

GYVULIŲ ŪKIS

1

Fermeris Džonsas, Sendvario savininkas, užrakino nakčiai vištides, bet langelius užšauti pamiršo – mat buvo gerokai įkaušęs. Švytruodamas į šalis žibintu, jis nusvirduliavo per kiemą, nuspyrė prie durų aulinius, priemenėje iš statinės prisileido dar vieną bokalą alaus ir griuvo į lovą, kur jau senokai knarkė jo pati.

Vos šviesa miegamojo lange užgeso, sukruoto subruzdavo visas ūkis. Mat dieną buvo pasklidusi žinia, jog senasis Majoras, vidutinių baltųjų veislės kuily, prizų laimėtojas, naktį susapnavęs keistą sapną ir norįs papasakoti jį visiems gyvuliams. Buvo nutarta susirinkti didžiajame kluone, kai tik fermeris Džonsas liausis slankiojęs aplink trobesius. Senąjį Majorą (šitaip jį vadino gyvuliai, nors parodose jis būdavo eksponuojamas Vilingdono Gražuolio vardu) visi didžiai gerbė, todėl nedvejodami sutiko paaukoti valandą miego, idant išklaustyti, ką svarbaus jis turi jiems pasakyti.

Majoras jau buvo patogiai įsikūtes į šiaudus ant neaukštos pakylos tame didžiojo kluono gale, kur po virdimi kabėjo žibintas. Kad ir nusipenėjęs, dvylikos metų Majoras buvo dar gana išvaizdus meitėlis, pažiūrėti išmintingas ir geraširdis, nors jo iltys taip ir buvo likusios nenužnybtos. Netrukus pradėjo rinktis ir kiti gyvuliai, kiekvienas dairydamsis patogesnės vietos. Pirmieji atėjo trys šunys – Cilė, Džesė ir Pinčeris, paskui juos – kiaulės, kurios nieko nelaukdamos suvirto ant šiaudų prie pat pakylos. Vištos sutūpė ant palangių, balandžiai ant grebėstų, avys ir karvės sugulė už kiaulių ir ėmė žiaumoti gromulį. Abu sunkieji arkliai, Dobilas ir Kamanė, įžengė į kluoną drauge, kuo atsargiausiai dėliodami plačias gauruotas kanopas, kad ginkdie nenutrėkštų kokio šiauduose įsikniausio gyvio. Kamanė buvo stambi, gero būdo, gyvenimą beįpusėjanti kumelė, taip ir neatgavusi grakštumo po ketvirto kumeliuko. Dobilas, didžiulis, kone dviejų metrų ūgio eržilas, jėgos turėjo tiek, kiek du paprasti arkliai sudėjus. Balta juosta išilgai nosies teikė jo išraiškai kvailumo; tiesą sakant, Dobilas ir nebuvo proto galiūnas, tačiau visi jį gerbė už būdo pastovumą ir nepaprastą pajėgumą. Paskui arklus atsekė balta ožka Murielė ir asilas Benjaminas. Iš visų fermos gyvūnų Benjaminas buvo ne tik seniausias, bet ir bjauriausias charakterio. Kalbėjo jis mažai, o jeigu jau prasižiodavo, tai nebent norėdamas mestelti kokią cinišką frazę, – pavyzdžiui, kad Dievas jam davęs uodegą musėms vaikyti, bet kur kas mieliau būtų gyventi ir be uodegos, ir be musių. Iš visų fermos gyventojų jis vienintelis niekada nesijuokdavo. Paklaustas kodėl, atšaudavo nematęs iš ko juoktis. Tačiau jis buvo labai prisirišęs prie Dobilo, nors ir stengėsi to neparodyti; sekmadienius juodu paprastai praleisdavo drauge pievelėje už sodo, rupšnodami žolę ir ištisas valandas nepratardami vienas kitam nė žodžio.

Arkliams sugulus ant grindų, į kluoną vorele įkrypavo pasimetėliai ančiukai ir pypsėdami suskato ieškoti saugios vietos, kur niekas jų nesutryptų. Kamanė surietė galingą priekinę koją, ančiukai sutūpė už jos tarsi už sienos ir bemat sumigo. Dar po akimirkos, triaukšdama gabalėlį cukraus, grakščiai įrisnojo Molė, kvaila ir graži balta kumelė, kurią fermeris Džonsas kinkydavo į dviratį vežimą. Ji įsitaisė pačiame priešakyje ir ėmė kresčioti savo baltus karčius, kad visi pastebėtų į juos įpintus raudonus kaspinus. Paskutinė atėjo katė, ilgai rinkosi šilčiausią vietą ir galiausiai įsispraudė tarp Dobilo ir Kamanės; ten ji patenkinta ir pramurkė visą Majoro kalbą, nė nesistengdama išgirsti bent žodelį.

Dabar jau buvo susirinkę visi, trūko tik Mozės, prijaukinto juodvarnio, snaudusio ant karties anapus galinių durų. Matydamas gyvulius patogiai įsitaisiusius ir dėmesingai laukiančius, Majoras atsikrenkštė ir prabilo:

– Draugai! Kaip jūs jau žinote, praėjusią naktį aš sapnavau keistą sapną. Bet apie tai kiek vėliau. Iš pradžių norėčiau pakalbėti apie kitką. Jaučiu, draugai, jog mano dienos jau suskaičiuotos, tad privalau prieš mirtį perduoti jums sukauptą išmintį. Aš nugyvenau ilgą amžių, turėjau nemažai laiko pamąstyti, gulėdamas vienas garde, ir, manyčiau, neapsiriksiu sakydamas, jog suprantu gyvenimo šioje žemėje prasmę, žinau, ko trokšta šių dienų gyvulys. Štai apie tai ir norėčiau su jumis pakalbėti.

Taigi, draugai, koks gi tas mūsų gyvenimas? Neslėpsime: varganas, sunkus ir trumpas. Mes ateiname į pasaulį, kuriame esti gauname tik tiek, kiek reikia mūsų gyvybei palaikyti, ir nė kruopelytės daugiau, o tie iš mūsų, kurie pajėgia dirbti, spaudžiami prie darbo tol, kol išsenka paskutinės jėgos; tą akimirką, kai nustojame duoti naudą, mus kuo žiauriausiai paskerdžia. Joks Anglijos gyvulys, sulaukęs vienerių metų amžiaus, jau nebežino, kas yra laimė ar laisvalaikis. Joks gyvulys Anglijoje nėra laisvas. Jo gyvenimas – vien skurdas ir vergovė; visi tai žinome.

Bet gal taip gamtos sutvarkyta? Galgi mūsų žemė tokia skurdi, jog neįstengia pasotinti visų, kuriuos nešioja? Ne, draugai, tūkstantį kartų ne! Anglijos klimatas geras, dirvos derlingos – su kaupu aprūpintų maistu kur kas daugiau burnų, negu dabar čia gyvena. Vien mūsų fermoje puikiausiai pramistų tuzinas arklių, dvidešimt karvių, šimtas avių – ir be jokio vargo, be pažeminimų, – mums tai sunku net įsivaizduoti. Tad kodėl gi mes skurstame? Todėl, kad bemaž visus mūsų darbo vaisius pasiglemžia žmonės. Tai ir yra, draugai, visų mūsų vargų priežastis. Ji nusakoma vienu vieninteliu žodžiu – Žmogus. Žmogus yra didžiausias mūsų priešas. Nebūtų Žmogaus, ir visiems laikams išnyktų alkis ir pervargis.

Žmogus yra vienintelis sutvėrimas, kuris tik vartoja, o nieko negamina. Nei jis duoda pieną, nei deda kiaušinius, jis per silpnas traukti plūgą, per lėtas gaudyti triušius. Bet vis dėlto jis valdo visa, kas gyva. Jis verčia mus dirbti, atkiša menką kąsnelį, kad nedvėstume badu, o kitką pasiima sau. Mūsų prakaitu jis aria žemę, mūsų mėšlu ją tręšia, tačiau kad bent vienas iš mūsų turėtų ką nors daugiau negu nuosavą kailį. Kiek tūkstančių litrų davėte šįmet jūs, čia susirinkusios karvės? Kur dingo tas pienas, skirtas rubuiliams veršeliams auginti? Jo neliko nė lašo – visas nugurgėjo mūsų priešų gerklėmis. O jūs, vištos, kiek šįmet sudėjote kiaušinių ir kiek iš jų prasikalė viščiukų? Visi kiti atsidūrė turguje, kur Džonsas su savo parankiniais iškeitė juos į pinigus. O kur, Kamane, keturi tavo atsivesti kumeliukai, turėję džiuginti ir užvaduoti tave senatvėje? Visi jie buvo perduoti, vos sulaukę vienerių metų, – tu niekuomet jų nebematysi. Keturiskart vaikavaisi, kasdieną plušai laukuose – o ką esi už tai gavusi, išskyrus menką pašarą bei gardą?

Ir netgi tokį varganą gyvenimą mums neleidžiama natūraliai užbaigti. Pats aš nesiskundžiu, nes esu vienas iš laimingųjų. Man dvylika metų, aš paleidau į pasaulį daugiau kaip keturis šimtus vaikų. Toks turėtų būti kiekvienos kiaulės gyvenimas. Bet anksčiau ar vėliau mūsų visų laukia aštrus peilis. Peniukšliai, gulintys čia priešais, neprabėgs nė metai ir visi jūs žviegdami sudėsite galvas ant kaladės. To siaubo neišvengs niekas – nei karvės, nei kiaulės, nei vištos, nei avys. Ne geresnė dalia laukia netgi arklių ir šunų. Tave, Dobile, kai tik pails tavo raumenys, Džonsas parduos kailialupiui, kuris perpjaus tau gerklę ir išvirs tavo mėsą skalikams. O šunims, kai jie susensta ir pameta dantis, Džonsas pariša po kaklu akmenį ir nuskandina artimiausioje kūdroje.

Argi dabar neaišku, draugai, kad visų mūsų gyvenimo blogybių šaltinis yra Žmogaus tironija. Nusikračius Žmogaus, mūsų darbo vaisiai atitektų mums. Vos ne akimoku mes taptume turtingi ir laisvi. Ką daryti, paklauskite jūs. Nagi dieną ir naktį atsidėjus rengtis kovai su žmonių valdžia! Mano priesakas jums: Sukilimas! Negaliu pasakyti, kada mes sukilsime – gal po savaitės, gal po šimto metų, – bet tvirtai žinau – kaip žinau, kad guliu štai ant šitų šiaudų, – anksčiau ar vėliau teisybė nugalės! Įsidėkite tai į galvas, draugai, visam gyvenimui, nors ir ne kažin kiek jo belikę. O svarbiausia, perduokite šį mano priesaką tiems, kurie ateis po jūsų, kad ateities kartos pergalingai baigtų mūsų

pradėtą žygį!

Ir atminkite, draugai, jūsų pasiryžimas turi būti tvirtas. Nesileiskite išmušami iš vėžių. Netikėkite, kai jums sakys, kad Žmogų ir gyvulius sieja bendri interesai, kad vienų gerovė yra kitų gerovė. Tai melas. Žmogui nerūpi niekieno kito, tik savo paties nauda. O mes, gyvuliai, būkim kaip niekad vieningi, kaip niekad susitelkę savo kovoje. Visi žmonės mums yra priešai. Visi gyvuliai – draugai.

Tą akimirką kluone kilo didžiulis šurmulyš. Mat keturių stambių žiurkių išlįsta iš savo urvų ir sutūpta pasiklausyti Majoro kalbos. Kaip tik tuo metu jos buvo pastebėtos šunų ir tik žaibu nėrusios į landas spėjo išnešti sveikus kailiukus. Majoras kilstelėjo koją, prašydamas tylos.

– Draugai, – tarė jis, – šį klausimą reikia išsiaiškinti. Ar tokie laukiniai padarai, kaip žiurkės ir triušiai, yra mūsų bičiuliai ar priešai? Matyt, teks balsuoti. Siūlau susirinkimui pasvarstyti: ar žiurkės yra draugai?

Balsuota buvo nesvarsčius, ir dauguma pripažino žiurkes draugais. Prieš buvo tik keturi balsai – trijų šunų ir katės, kuri, kaip vėliau paaiškėjo, balsavo tiek už, tiek prieš. Majoras kalbėjo toliau:

– Tai bemaž viskas, ką norėjau jums pasakyti. Dar sykį pakartosiu: jūsų pareiga – nepaliumamai priešintis Žmogui ir visoms jo išmonėms. Kas vaikšto dviem kojom – tas priešas. Kas vaikšto keturiom arba turi sparnus – tas draugas. Ir dar: saugokimės, kad kovodami su Žmogumi, nepasidarytume jį panašūs. Netgi įveikę, neperimkime jo ydų. Joks gyvulys niekuomet neturi gyventi troboje, miegoti lovoje, vilkėti drabužių, gerti alkoholinių gėrimų, rūkyti, liesti pinigų, prekiauti. Visi Žmogaus įpročiai yra blogi įpročiai. Ir, svarbiau už viską, joks gyvulys neturi teisės išnaudoti savo artimo. Silpni ar stiprūs, protingi ar kvaili, – visi mes esame broliai. Niekas neturi teisės nužudyti kito gyvulio. Visi gyvuliai yra lygūs.

O dabar, draugai, apie praėjusios nakties sapną. Sunku būtų jį visą atpasakoti. Jis buvo apie tai, kaip atrodys žemė, kai išnyks Žmogus. Tačiau svarbu kitkas: sapnas prikėlė iš užmaršties vieną dalyką. Prieš daugelį metų, kai dar buvau parselis, mano motina ir kitos kiaulės mėgo niūniuoti vieną seną dainą, nors teprisiminė jos melodiją ir pirmuosius tris žodžius. Vaikystėje ir aš mokėjau tą melodiją, bet ji jau seniai buvo išgaravusi man iš galvos. Tačiau praeitą naktį ji sugrįžo per sapną. O svarbiausia, sugrįžo ir tos senovinės dainos žodžiai, kurie buvo išnykę iš gyvulių atminties. Aš sudainuosiu jums tą dainą, draugai. Esu jau senas, mano balsas kimtelėjęs, todėl, išmokę melodiją, patys sudainuosite geriau. Daina vadinasi „Anglų žvėrys“.

Senasis Majoras atsikrenkštė ir uždainavo. Teisybė, balsas buvo kimus, tačiau jis dainavo gana neblogai, ir melodija buvo jaudinanti, šiek tiek panaši į „Klementinos“, šiek tiek į „Kukaračios“.

*Anglų žvėrys, airių žvėrys,
Gyvuliai visų šalių,
Jums pranešti džiugią žinią
Apie ateitį galiu.*

*Naujas rytas jau ateina,
Kai Žmogus Tironas kris.
Anglijos laukus derlingus
Laisvas užvaldys žvėris.*

*Vielos nebevers mums nosių,
O pakinktai nugarų,
Surūdys pentinai, žąslai*

Ir buitis senų dvarų.

*Turtų turtai nesusapnuoti,
Miežiai, avižos, kviečiai,
Šienas, dobilai ir pupos
Mums vieniems byrės apščiai.*

*Anglijos laukai sužydi,
Vandens tampa skaidresni,
Iš rytų padvelkia vėjas,
Mes prabundame laisvi.*

*Vardan tos dienos privalom
Triūst nebūgdami mirties;
Kiaulės, žąsys, kalakutai –
Kalviai savo ateities.*

*Anglų žvėrys, airių žvėrys,
Gyvuliai visų kraštų!
Apie ateitį džiaugsmingą
Neškim gandą šį kartu!¹*

Klausantis šios dainos susirinkusius pagavo neapsakomas įkarštis. Nespėjus Majorui nė baigti, gyvuliai ėmė jam pritarti. Netgi kvailiausiems jau buvo įstrigusi melodija ir kai kurios eilutės, o protingieji – tokie, kaip kiaulės ir šunys – iš pat karto įsiminė kiekvieną žodį. Po kelių pabandymų ūkį sudrebino tranki sutartinė. Kas baubė, kas ambrijo, kas bliovė, kas žvengė, o kas kvarkė it varlė. Daina visiems taip patiko, kad buvo sudainuota penkis kartus iš eilės ir būtų skambėjusi kiaurą naktį, jei niekas nebūtų sukliudęs.

Deja, triukšmas pažadino fermerį Džonsą, kuris šoko iš lovos, manydamas, kad į kiemą atšliūkino lapė. Čiupęs šautuvą, visuomet stovintį kambario kampe, jis paleido į tamsą šešto numerio užtaisą. Šratai susmigo į kluono sieną, ir dainavimas akimirksniu nutrūko. Visi išlakstė į savo vietas – paukščiai sutūpė ant laktų, gyvuliai įsikuitė į šiaudus, – ir netrukus ūkis sumigo.

2

Trečią naktį po tos sueigos senasis Majoras romiai, nė neprabudęs paliko šį pasaulį. Jo kūnas buvo palaidotas sodo gale.

Tai atsitiko prasidėjus kovai. Paskui ištisus tris mėnesius ūkyje virė slapta veikla. Po Majoro kalbos protingesnieji gyvuliai visiškai kitaip ėmė žiūrėti į gyvenimą. Jie nežinojo, kada laukti Majoro išpranašauto Sukilimo, ir neturėjo jokio pamato manyti, jog jis įvyks jiems gyviems esant, tačiau šventai tikėjo, kad privalo jam rengtis. Šviečiamojo ir organizacinio darbo, savaimė suprantama, teko imtis kiaulėms, nes jos buvo laikomos protingiausiais gyvuliais. Iš kitų kiaulių ypač skyrėsi du paršai – Snieguolis ir Napoleonas, kuriuos Džonsas augino pardavimui. Napoleonas, vienintelis berkšyras ūkyje, buvo stambus, gana nuožmios išvaizdos kuilyl, ne kažin koks oratorius, tačiau pagarsėjęs savo

¹ Čia ir kitur eilijuotą tekstą vertė R. Rastauskas.

užsispyrimu. Snieguolis buvo kur kas gyvesnis – ir iškalbingesnis, ir nuovokesnis, – tačiau, visų nuomone, ne tokio tvirto charakterio kaip Napoleonas. Kitus paršus Džonsas penėjo mėšai. Iš jų geriausiai visi pažinojo Spieglį – mažą, riebų, apvalių žandų, blizgančių akių, vikrių judesių ir šaižaus balso kiaulėną. Ką jau ką, o pakalbėti jis mokėjo: įrodinėdamas kokį painų dalyką, turėjo įprotį straksėti į šalis ir vizginti stimburi, – tai kažkodėl padėdavo įtikinti pašnekovą. Daugelis sakydavo, kad Spiegliui vieni niekai iš juoda padaryti balta.

Senajo Majoro pamokymus toji trijulė išrutuliojo į darnią filosofinę sistemą ir pavadino ją Gyvulizmu. Kelias naktis per savaitę, kai užmigdavo fermeris Džonsas, jie rengdavo kluone slaptus susirinkimus, kuriuose aiškino visiems Gyvulizmo principus. Iš pradžių aiškintojai neretai susidurdavo su visišku bukumu ir apatija. Mat kai kurie gyvuliai buvo įsikalę į galvas, kad privalu būti ištikimiems Džonsui, ir vadino jį „šeimininku“, kiti naiviai atsikalbinėdavo, girdi fermeris Džonsas juos maitinąs ir be jo jie dvėstų badu. Treti klausdavo: „Kodėl mums turi rūpėti tai, kas atsitiks po mūsų mirties?“ arba „Jeigu jau tas Sukilimas neišvengiamas, argi ne vis vien, stengsimės jo labai ar nesistengsime?“, ir kiaulės ilgai vargo įtikinėdamos, kad šitokios kalbos prieštarauja Gyvulizmo dvasiai. Kvailiausių dalykų klausinėdavo Molė, balta kumelaitė. Pirmas jos klausimas buvo toks: „Ar po sukilimo tebebus cukraus?“

– Ne, – tvirtai atsakė Snieguolis. – Čia pasigaminti cukraus mes negalėsime. Kita vertus, tau jis visiškai nebūtinai. Tu gausi tiek avižų ir šieno, kiek panorėsi.

– O man niekas nedraus nešioti karčiuose kaspinus? – pasiteiravo Molė.

– Drauge kumele, – tarė Snieguolis, – tie kaspiniai, kuriuos jūs šitaip dievinate, yra vergijos ženklas. Nejaugi jums nesuprantama, kad laisvė brangesnė už kaspinus?

Molė sutiko, tačiau jos balse buvo justi abejonė.

Dar sunkiau sekėsi kovoti su juodvarnio Mozės skleidžiamais prasimanymais. Mozė, Džonso numylėtinis, šnipas ir gandų nešiotojas, buvo neprilygstamas gražbylys. Jis skelbė, jog egzistuoja paslaptinga vietovė, vadinama Saldėsių Kalnu, kur po mirties patenka visi gyvuliai. Pasak Mozės, ji yra kažkur danguje, anapus debesų. Saldėsių Kalne sekmadienis būna septyniskart per savaitę, dobilai veša kiaurus metus, o cukraus gabaliukai ir sėmenų išspaudos auga stačiai ant medžių. Gyvuliai nekentė Mozės už tas pasakas ir už tai, kad jis nieko nedarė, bet kai kurie tikėjo Saldėsių Kalnu, ir kiaulėms teko ilgai įrodinėti, kad iš tikrųjų tokio kalno nėra.

Labiausiai atsidavę Gyvulizmo pasekėjai buvo abu sunkieji arkliai, Dobilas ir Kamanė. Šiaip jiems būdavo be galo keblu patiems suregzti kokią mintį, bet, sykį pripažinę paršus savo mokytojais, dėjosi į galvą viską, kas buvo sakoma, o paskui savais žodžiais perpasakodavo kitiems. Jiedu nepraleido nė vienos slaptos sueigos kluone ir garsiausiai traukdavo „Anglų žvėris“, kuriais tos sueigos visuomet baigdavosi.

Aplinkybės taip susidėjo, kad Sukilimas laimėjo kur kas anksčiau ir kur kas lengviau, negu tikėtasi. Fermeriui Džonsui, kietam, bet, apskritai paėmus, sumaniam šeimininkui, pastaruoju metu buvo užplaukusios juodos dienos. Pralošęs teisme bylą ir krūvą pinigų, jis baisiausiai nusiminė ir ėmė be jokio saiko gerti. Kartais ištisas dienas pradrybsodavo krėslė su bokalu rankoje, skaitydamas laikraščius ir vaišindamas Mozę aliejuje išmirkyta duona. Jo samdiniai pradėjo dykinėti ir vagiliauti, laukuose kerojo piktžolės, niekas netaisė stogų ir nekarpė gyvatvorių, o gyvuliai mito pusbadžiu.

Atėjo birželis, drauge ir laikas pjauti šieną. Joninių išvakarėse, šeštadienį, fermeris Džonsas išvažiavo į Vilingdoną ir taip prisilakė „Raudonajame liūte“, jog negrįžo iki kitos dienos vidurio. Bernai, anksti rytą pamelžę karves, išėjo triušiauti, nepasirūpinę pašerti gyvulius. Parsiradęs namo Džonsas iškart griuvo ant sofos miegoti, užsidengęs veidą „Pasaulio naujienomis“, taigi, atėjus vakarui, gyvuliai vis dar buvo nešerti. Galiausiai jie neteko kantrybės. Viena karvė ragu išlaužė klėties

duris, ir gyvuliai bado genami puolė į aruodus. Kaip tik tą akimirką, nubudo fermeris Džonsas. Netrukus drauge su keturiais pagalbininkais jis jau kapojo botagais į kairę ir į dešinę. Šito alkani gyvuliai neištvėrė. Visi kaip vienas, nors iš anksto ir nesitarę, jie puolė savo kankintojus. Džonsą ir jo žmones nelauktai apipylė smūgių ir spyrių kruša. Kaipmat pasidarė aišku, kad jie jau nėra padėties šeimininkai. Niekas iš jų dar nebuvo matęs, kad gyvuliai šitaip elgtųsi, ir netikėtas maištas padarų, kuriuos jie buvo pratę stumdyti ir čaižyti, įvarė žmonėms mirtiną baimę. Po valandėlės jie liovėsi gintis ir davė kojoms valią. Netrukus visa penkiukė kiek įkabindama lapnojo keliuku į vieškelį, o gyvuliai džiūgaudami bėgo iš paskos.

Ponia Džons, žvilgtelėjusi pro kambario langą ir pamačiusi, kas dedasi, susimetė į kelionmaišį vertingiausių daiktus ir palaukėmis spruko iš fermos. Jai iš paskos krankdamas nuplasnojo Mozė. Tuo tarpu gyvuliai išginė vyrus į vieškelį ir užtrenkė didžiuosius fermos vartus. Šitaip, nė patys nesuvokdami, ką darą, jie pradėjo ir sėkmingai užbaigė Sukilimą: Džonsas buvo išvarytas, ir Sendvario ferma dabar priklausė jiems.

Valandėlę gyvuliai netikėjo savo laime. Pirmiausia visu būriu apšuoliavo ūkio ribas, tarsi norėdami įsitikinti, jog niekur netūno pasislėpęs joks žmogus; tuomet parlėkė prie trobesių naikinti paskutinių nekenčiamojo Džonso karaliavimo pėdsakų. Išlaužę pakinktinės duris arklidės gale, išvilko visus žąslus, žiedus, grandines ir nelemtuosius peilius, kuriais Džonsas kastruodavo paršus ir ėriukus, ir nuskandino šulinyje. Pavadžiai, apynasriai, akidangčiai, orumą žeminančios abrakinės sukrito į kieme sukurtą šiukšlių laužą. Ten pat atsidūrė ir botagai. Gyvuliai strakaliojo iš džiaugsmo, matydami kaip jie pleška liepsnose. Snieguolis sumetė ir kaspinus, kuriais turgaus dienomis būdavo puošiami arklių karčiai ir uodegos.

– Kaspinus, – pasakė jis, – nuo šiol laikysime drabužiais, o drabužis – tai žmogaus požymis. Gyvuliai privalo vaikščioti nuogi.

Tai išgirdęs Dobilas susiieškojo šiaudinę skrybėlaitę nešiojamą vasarą, kad į ausis nelįstų musės, ir sviedė ją į laužą.

Beregint buvo sunaikinta viskas, kas tik galėjo priminti fermerį Džonsą. Tuomet Napoleonas nuvedė gyvulius prie klėties ir išdavė po dvigubą davinį grūdų, o kiekvienam šuniui – po du sausainius. Paskui, sudainavę „Anglų žvėris“ nuo pradžios iki galo septynis kartus iš eilės, jie nuėjo gulti ir tą naktį miegojo taip, kaip dar nebuvo miegoję niekada gyvenime.

Jie pabudo auštant, kaip buvo pratę, ir, prisiminę savo vakarykštį žygdarbį, visi drauge išskubėjo į ganyklą. Ganykloje kūpsojo kalva, nuo kurios buvo galima apžvelgti beveik visą ūkį. Gyvuliai sulipo į ją pasigėrėti ryto saulės nutviekstais laukais. Taip, tai jų valdos – kiek tik užgriebia akys, viskas priklauso jiems! Iš to džiaugsmo jie ėmė liuoksėti ir kaip pakvaišę strakalioti ratu. Jie raičiojosi po rasą, glemžė saldžią vasaros žolę, spardė grumstus, godžiai traukdami į šnerves sodrų juodžemio kvapą. Paskui būriu apėjo visą ūkį, tylomis žavėdamiesi arimais, pievomis, sodu, tvenkiniu, giraitė, tarsi niekad anksčiau nebūtų jų matę, bet ir dabar jiems dar netilpo galvose, kad visa tai – jų nuosavybė.

Galop jie nužygiavo prie trobesių ir tylėdami sustojo priešais namo duris. Namas irgi priklausė jiems, tačiau eiti į vidų jie nesiryžo. Bet netrukus Snieguolis su Napoleonu, stumtelėję pečiais, atvėrė duris, ir gyvuliai vorele suėjo į namą, kuo atsargiausiai statydami kojas iš baimės padaryti kokią žalą. Jie tipeno iš kambario į kambarį, nedrįsdami garsiau ištarti žodį ir su pagarbia baime žvelgdami į tą neapsakomą prabangą – plunksnų patalus, veidrodžius, ašutinę sofą, Briuselio kilimą, karalienės Viktorijos litografiją, kabančią svetainėje virš židinio. Jau lipdami laiptais atgal gyvuliai apsižiūrėjo, kad kažkur dingo Molė. Ji buvo rasta miegamajame, kvilvai besistaipanti prieš veidrodį, prisidėjusi prie kaklo žydrą kaspiną iš ponios Džons stalčiaus. Griežtai pabarę, gyvuliai Molę išsivedė. Virtuvėje

kabėję kumpiai buvo išnešti į lauką palaidoti, o priemenėje stovėjusią alaus statinę Dobilas pralaužė kanopos smūgiu, – šiaip daugiau nieko troboje jie nelietė. Čia pat gyvuliai vieningai priėmė rezoliuciją, kad namas turi būti išsaugotas kaip muziejus ir kad joks gyvulys jame niekada negyvens.

Po pusryčių Napoleonas ir Snieguolis vėl visus sukviatė.

– Draugai, – pasakė jiems Snieguolis, – dabar yra pusė septynių, mūsų laukia ilga darbo diena. Šiandien pradėdame šienapjūtę. Tačiau, prieš kimbant į darbą, reikia sutvarkyti vieną reikalą.

Čia visi sužinojo, kad kiaulės, aptikusios šiukšlyne seną Džonso vaikų elementorių, per pastaruosius tris mėnesius pramoko skaityti ir rašyti. Napoleonas paliepė atnešti kibirėlį baltų ir juodų dažų ir pakvietė visus prie didžiųjų vartų, vedančių į vieškelį. Ten Snieguolis, kaip geriausiai rašantis, suėmė priekinėm kojom teptuką ir užtepė užrašą SENDVARIO FERMA ant viršutinio vartų skersinio, o vietoj jo išvedžiojo: GYVULIŲ ŪKIS. Šitaip nuo šiol turėjo vadintis senoji ferma. Atlikę šį darbą, gyvuliai sugrįžo prie trobesių. Tuomet Napoleonas ir Snieguolis liepė atnešti kopėčias ir atremti jas į galinę didžiojo kluono sieną. Juodu paaiškino visiems, kad per tuos tris mėnesius kiaulėms pavykė Gyvulizmo principus sutraukti į Septynetą Priesakų. Tie Priesakai būsią užrašyti ant sienos, kaip amžinas ir nekintamas įstatymas, kurio nuo šiol privalėsiantys laikytis visi ūkio gyvuliai. Vargais negalais (juk nelengva kiaulei išsilaikyti ant kopėčių) Snieguolis užsikeberiojo į viršų ir ėmėsi darbo; Spieglys su dažų kibirėliu įsitaisė keliom pakopom žemiau. Didelėm baltom raidėm, įžiūrimom net už trisdešimties žingsnių, Snieguolis ant dervuotos sienos užrašė:

SEPTYNETAS PRIESAKŲ

1. Kas vaikšto dviem kojom, tas priešas.
2. Kas vaikšto keturiom arba turi sparnus, tas draugas.
3. Gyvuliai nevilki drabužių.
4. Gyvuliai nemiega lovoje.
5. Gyvuliai negeria alkoholio.
6. Gyvuliai nežudo vienas kito.
7. Visi gyvuliai lygūs.

Parašyta buvo dailiai, nieko neprikiši, ir beveik be klaidų, tik vietoj „draugas“ išvedžiota „drugas“, o viena S raidė apsukta į priešingą pusę. Snieguolis perskaitė Priesakus balsu, nes dauguma skaityti juk nemokėjo. Gyvuliai pritariamai palinkčiojo, o galvotėsnieji išsyk ėmė mokyti Priesakus atmintinai.

– O dabar, draugai, – galiausiai sušuko Snieguolis, mesdamas šalin teptuką, – į lankas! Tegul tai bus mūsų garbės reikalas suvežti šieną greičiau, negu suveždavo Džonsas su savo bernais!

Bet tą akimirką trys karvės, jau senokai kažko nerimavusios, ėmė garsiai mykti. Jos ištisą parą buvo nemelžtos, išpampę jų tešmenys sprogte sprogo. Kiek pamąščiusios, kiaulės liepė atnešti kibirus ir gana sėkmingai atliko melžėjų vaidmenį, – mat jų galūnės neblogai tiko tokiam reikalui. Po valandėlės kieme putojo penki kibirai riebaus pieno, į kurį daugelis gyvulių žvelgė didžiai susidomėję.

– Kur dėsime tą pieną? – paklausė kažkas.

– Džonsas retkarčiais šliukštelėdavo lašą ir į mūsų lesalą, – prisiminė kažkuri iš vištų.

– Pienu mes pasirūpinsim, draugai! – sušuko Napoleonas, atsistodamas priešais kibirus. – Nesukit dėl to sau galvos. Kur kas svarbiau yra šienas. Draugas Snieguolis jus ves. Kiek vėliau prie jūsų prisidėsiu ir aš. Pirmyn, draugai! Šienas laukia mūsų.

Taigi gyvuliai išžygiavo į laukus ir sugrįžo tik vėlai vakare. Tada ir buvo pastebėta, kad tie penki kibirai pieno kažkur dingę.

Kaip sunkiai jie triūsė, kaip prakaitavo, kol sudorojo visą šieną! Tačiau jų pastangos nenuėjo vėjais, nes prisiplovė jo netgi daugiau negu tikėjosi.

Darbas buvo alinantis, mat padargai, pritaikyti žmonėms, netiko gyvuliams – juk ne kiekvienas pajėgė atsistoti ant užpakalinių kojų, ir tai nepaprastai trikdė spartą. Laimė, kiaulėms nuovokos netrūko – pasukusios galvas, jos visuomet rasdavo kokią išeitį. O jeigu kalbėsime apie arklius, tai jiems buvo pažįstamas kiekvienas lauko lopinėlis ir jie kur kas geriau už Džonsą ir jo šeimynykščius išmanė, kaip pjauti ar grėbti. Pačios kiaulės dirbti nedirbo, užtat vadovavo ir prižiūrėjo kitus. Visiškai suprantama, kad joms, kaip daugiau nutuokiančioms, ir turėjo tekti vadovavimo našta. Dobilas su Kamane, įsikinę į šienpjovę ar arklinį grėblį (nei žąslų, nei vadelių, žinoma, nereikėjo), be atvangos kinkavo ratu aplink pievą, o jiems iš paskos sekė kiaulė, šūkčiodama čia „Nuo, draugai!“, čia „Tpru, draugai!“. Darbavosi netgi patys menkiausi padarai – kas vartė šieną, kas grėbstė, kas krovė į kupetas. Antys, vištos – ir tos kiauras dienas, kepinamos saulės, cipnojo pirmyn ir atgal su kuokšteliais šieno snapuose. Galop jie užbaigė šienapjūtę dviem dienom greičiau, negu paprastai užtrukdavo Džonsas. To negana – tiek šieno, kiek šįkart, ūkis dar niekuomet nebuvo suvežęs. Laukuose nepaliko nė šapo – akylos vištos ir antys surankiojo kiekvieną nudrikusį šiaudigalį. Ir niekas iš dirbusiųjų nepavogė daugiau nei po vieną gniūžtę.

Visą vasarą darbas ūkyje ėjo kaip iš pypkės. Gyvuliai nė sapnuoti nesapnavo, kad kada nors bus tokie laimingi. Kiekvienas nurytas kąsnis jiems teikė neprilygstamą malonumą, nes tas kąsnis iš tiesų buvo jų – pačių ir patiems augintas, o ne numestas šykštūno šeimnininko. Išvairius dvikojus parazitais, atsirado daugiau maisto. Atsirado ir daugiau laisvo laiko, nors ne visiems darbams pakako įgūdžių. Jiems teko įveikti daugybę sunkumų – pavyzdžiui, rudenį, kai suvežė javus, turėjo senoviškai juos minti ir patys išpūsti pelus, nes kuliamosios ūkyje nebuvo, – tačiau kiaulių nuovoka ir stangrūs Dobilo raumenys vis padėdavo išbristi iš visų vargų. Dobilu apskritai visi negalėjo atsižavėti. Ir Džonso laikais jis buvo uolus darbininkas, o dabar dirbo už tris; tarpais netgi atrodydavo, kad visi ūkio darbai užgulė ant jo galingų pečių. Nuo ryto iki vakaro jis nepaliaudamas plušėjo – ir visuomet ten, kur sunkiausia. Susitaręs su gaidžiu, kad pažadintų, jis savo noru keldavosi pusvalandžiu anksčiau, nuveikdavo neatidėliotinus darbus, o jau paskui stodavo į gretą drauge su visais. Kiekvieną sykį, kai iškildavo koks nesklaidumas ar kliūtis, jis sakydavo sau: „Dirbsiu dar atkakliau!“ Toks buvo jo šūkis.

Visi stengėsi kas kiek išgalėdamas. Antys su vištom, pavyzdžiui, per javapjūtę surinko penkis saikus į dirvą pribirusių grūdų. Niekas nevogė, niekas neniurnėjo dėl davinio, rietenos, pagieža ir pavydas, anksčiau kasdieniai gyvenimo palydovai, bemaž išnyko. Niekas nevengė darbo – tikriau, beveik niekas. Teisybės dėlei reikia pridurti, kad Molė retai rytais laiku atsikeldavo ir ne sykį net anksčiau baigdavo darbą, pasiteisinusi, jog jai į kanopą įstrigęs akmenukas. Stebino ir keistokas katės elgesys. Labai greitai buvo pastebėta, kad prireikus jos niekas negali rasti. Ji prapuldavo ištisom valandom ir pasirodydavo, kaip niekur nieko, tik per valgymo pertraukas arba vakare, kai darbo diena jau būdavo pasibaigusi. Tačiau jos priežastys visuomet būdavo tokios rimtos ir ji taip meiliai murkdavo, kad niekam ir į galvą nešaudavo suabejoti jos dorais ketinimais. Senasis asilas Benjaminas po Sukilimo beveik nepasikeitė. Jis ir toliau dirbo kaip dirbęs Džonso laikais – niekur neskubėdamas, bet ir prie papildomų darbų nepuldamas. Savo nuomonės apie Sukilimą ir jo pasekmes niekam nedėstydamas. Paklaustas, ar išvijus Džonsą jis nesijaučia laimingesnis, Benjaminas burbtelėdavo: „Asilai gyvena ilgai. Niekas iš jūsų dar nėra matęs mirusio asilo“, ir smalsautojai gaudavo pasitenkinti tokiu paslaptingu atsakymu.

Sekmadieniais gyvuliai ilsėdavosi. Papusryčiavę valanda vėliau nei paprastai, jie rinkdavosi į ceremoniją, kuri buvo rengiama kiekvieną savaitę. Pirmiausia jie pakeldavo savo vėliavą. Snieguolis pakinktinėje rado seną žalią Džonso pačios staltiesę ir ant jos baltais dažais nupiešė kanopą ir ragą;

toji staltiesė ir buvo keliama sode kiekvieno sekmadienio rytą. Žalia vėliavos spalva, kaip aiškino Snieguolis, reiškia žaliuosius Anglijos laukus, o kanopa su ragu – būsimąją Gyvulių Respubliką, susikursiančią galutinai nuvertus žmonių giminės valdžią. Pakėlę vėliavą, gyvuliai sugužėdavo į kluoną, kur vykdavo visuotinis susirinkimas, vadinamas Sueiga. Jos metu būdavo planuojami kitos savaitės darbai, svarstomos ir priimamos rezoliucijos. Rezoliucijas visuomet siūlydavo kiaulės. Visi kiti mokėjo tik balsuoti, o savo rezoliucijų niekaip neįstengdavo sugalvoti. Diskusijose kur kas aktyviau už kitus dalyvaudavo Napoleonas su Snieguoliu. Tačiau buvo pastebėta, kad jiedu niekaip nesutaria: jeigu vienas ką nors pasiūlo, tai kitas tuoj šoka siūlyti priešingai. Netgi tuomet, kai buvo nutarta nedidelę pievelę už sodo paversti poilsio namais tiems, kurie nebepajėgia dirbti, – atrodytų, ginčams čia visai nėra pamato, – kilo audringi debatai dėl to, kokį pensijos amžių nustatyti kiekvienai gyvūnų klasei. Sueiga visuomet užsibaigdavo „Anglų žvėrimis“, o jau popiet būdavo galima ilsėtis kiek širdis geidžia.

Pakinktinėje kiaulės įsirengė štabą. Čia jos, prisinešusios iš trobos knygų, vakarais mokėsi kalviauti, dailidžiauti ir kitų reikalingų amatų. Be to, Snieguolis pradėjo telkti gyvulius į vadinamuosius Gyvulių Komitetus. Šio darbo jis ėmėsi itin karštai: vištas subūrė į Kiaušinių Dėjimo Komitetą, karves – į Švarių Uodegų Sąjungą, avis – į Kovos už Baltę Vilną Draugiją, įkūrė Laukinių Draugų Perauklėjimo Komitetą (jo veiklos tikslas – prijaukinti žiurkes ir triušius) ir dar daugybę kitų komitetų, neminint rašymo bei skaitymo būrelių. Atvirai šnekant, visi šie komitetai pasisekimo neturėjo. Pavyzdžiui, labai greit sužlugo bandymas prijaukinti laukimus padarus, kurie visiškai nesistengė atsikratyti senų įpročių, o mėginant paveikti gerumu, egoistiškai tuo naudodavosi. Katė įstojo į Perauklėjimo Komitetą ir kelias dienas buvo labai aktyvi. Ją matė tupinčią ant stogo ir šnekinančią žvirblius, apdairiai vaikštinėjančius kiek atokiau. Katė įtikinėjo juos, kad visi gyviai dabar yra draugai ir kad bet kuris žvirblis panorėjęs gali striktelėti jai ant letenos, bet žvirbliai kažkodėl artyn nėjo.

Tuo tarpu į skaitymo bei rašymo būrelius gyvuliai veržte veržėsi. Rudenį beveik visi ūkio gyventojai jau buvo pakenčiamai raštingi.

Iš visų geriausiai skaitymą ir rašymą perprato kiaulės. Šunys neblogai pramoko raides, tačiau nenorėjo nieko skaityti, išskyrus Septynetą Priesakų. Ožka Murielė skaitė šiek tiek geriau už šunis ir dažną vakarą netgi garsiai paskiemenuodavo kitiems iš laikraščio skiaučių, rastų šiukšlyne. Benjaminas prapruso ne prasčiau už kiaules, tačiau stengėsi to neparodyti. Kiek žinau, tvirtino jis, nėra nieko, ką būtų verta skaityti. Kamanė išmoko visas abėcėlės raides, bet niekaip nepajėgė iš jų sudėlioti žodžių, o Dobilas įstrigo ties D. Didžiule savo kanopa jis, būdavo, išbraižo dulkėse A, B, C ir D, o paskui, susklaudęs ausis, įsistebeilija į tas keturias raides ir, kartkarčiais vis papurtydamas galvą, iš visų jėgų mėgina prisiminti, kas gi toliau, bet taip ir neprisimena. Tiesa, porą sykių jis buvo išmokęs ir E, F, G bei H, tačiau bemat paaiškėdavo, jog per tą laiką, kol dėjosi jas į galvą, iš atminties iškrito pirmosios. Galop Dobilas nusprendė pasitenkintis keturiomis ir, norėdamas įtvirtinti žinias, bent kartą per dieną parašydavo jas kanopa. Molė griežtai atsisakė mokytis visas raides: jai pakako vien tų, iš kurių sudarytas jos vardas. Dailiai sudėliojusi jį iš vytelių ir papuošusi gėlėmis, Molė vaikščiodavo aplinkui ir niekaip negalėdavo atsigėrėti.

Iš visų kitų gyvulių niekas neįstengė išmokti daugiau kaip vieną raidę. Taip pat paaiškėjo, kad kvailiesnieji, tokie kaip avys, vištos ir antys, nesugebėjo įsiminti netgi Septyneto Priesakų. Ilgai svarstęs, ką daryti, Snieguolis galiausiai paskelbė, jog iš esmės Priesakus galima sutraukti į kokį vieną šūkį, kad ir į tokį: „Ketrios kojos – gerai, dvi kojos – blogai“. Jis puikiai išreiškė Gyvulizmo principus, pridūrė Snieguolis. Visur kur juo besivadovaudamas, gyvulys bus apsaugotas nuo žmogaus įtakos. Paukščiai buvo bepradedę protestuoti, nes laikė save dvikojais, bet Snieguolis įrodė jiems, kad taip iš tikrųjų nėra.

– Paukščio sparnas, draugai, – paaiškino jis, – tai judėjimo, o ne manipuliavimo organas. Todėl jį reikėtų žiūrėti kaip į koją. Tuo tarpu žmogus skiriasi tuo, kad turi ranką – instrumentą, kuriuo ir krečia visas savo kiaulystes.

Kai kurių žodžių paukščiai nesuprato, tačiau Snieguolio aiškinimą priėmė, ir visi paklusnesnieji gyviai ėmėsi mokytis naujojo šūkio atmintinai. Ant galinės kluono sienos, virš Septyneto Priesakų, dar didesnėmis raidėmis Snieguolis užrašė: KETURIOS KOJOS – GERAI, DVI KOJOS – BLOGAI. Įsidėjusios tą šūkį į galvas, avys didžiai jį pamėgo ir neretai, drybsodamos ganykloje, choru užbliudavo: „KeturiOS kojOS – gerai, dvi kojOS – blogai! KeturiOS kojOS – gerai, dvi kojOS – blogai!"; jos nepailsdamos galėdavo šitaip bliauti ištisas valandas.

Napoleonas Snieguolio komitetais nesidomėjo. Pasak jo, auklėti jaunimą kur kas svarbiau, negu mėginti pakeisti suaugusius. Taip atsitiko, kad Džesė ir Cilė netrukus po šienapjūtės apsivaikavo – į pasaulį atėjo devyni sveiki šunyčiai. Vos tik jie nujunko nuo motinų, Napoleonas juos pasiėmė sau, pareiškęs, kad nori pats juos auklėti. Jis sunėšė jaunikius ant aukšto, į kurį tebuvo galima užlipti kopėčiomis iš pakinktinės, ir laikė atskyręs nuo visų, tad ūkio gyventojai netrukus apie juos ir pamiršo.

Nežinia kur dingstančio pieno paslaptis greit paaiškėjo. Pasirodo, kiekvieną mielą dieną juo buvo skaninamas kiaulių jovalas. Kai sunoko ankstyvieji obuoliai, sodo žolę nusėjo krituoliai. Gyvuliams atrodė savaime suprantama, kad obuoliai bus skirstomi po lygiai; tačiau vieną dieną buvo gautas įsakymas visus krituolius surinkti ir sunėšti į štabą kiaulėms. Dėl to kai kurie mėgino niurnėti, bet veltui. Dėl obuolių kiaulės laikėsi vieningos nuomonės – sutarė netgi Napoleonas su Snieguoliu. Spieglys buvo pasiūstas išaiškinti visiems dalyko esmę.

– Draugai! – suspiegė jis. – Tikiuosi, jūs nemanote, kad mes, kiaulės, elgiamės savanaudiškai ar siekiame kokių privilegijų. Atvirai kalbant, daugelis iš mūsų netgi nemėgsta pieno ir obuolių. Aš ir pats jų nemėgstu. Skirdami juos sau, mes turime tik vieną tikslą – išsaugoti savo sveikatą. Piene ir obuoliuose (tai įrodyta Mokslo, draugai) esama medžiagų, kurios tiesiog būtinos kiaulių jėgoms palaikyti. Mes, kiaulės, – protinio fronto darbininkės. Ant mūsų pečių gula visa organizavimo ir vadovavimo ūkiui našta. Dieną ir naktį mes rūpinamės jūsų gerove. Tai jūsų labai mes geriame tą pieną ir valgome tuos obuolius. Ar žinote, kas nutiktų, jei kiaulės staiga nustotų eiti pareigas? Sugrįžtų Džonsas! Taip, taip, sugrįžtų Džonsas! Nejaugi, draugai, – kone gailiai sužviogė jis, straksėdamas į šalis ir iš visų jėgų vizgindamas uodegigalį, – nejaugi tarp jūsų yra tokių, kurie nori, kad sugrįžtų Džonsas?

Dėl ko kito gyvuliai gal ir būtų dvejoję, tačiau vieną dalyką visi žinojo tvirtai – jie nenori, kad Džonsas sugrįžtų. Ir kai Spieglys šitaip užbaigė kalbą, jiems nebeliko ką ir sakyti. Geros kiaulių sveikatos svarba buvo perdėm akivaizdi. Taigi be tolesnių ginčų buvo sutarta, kad pienas ir krituoliai obuoliai (paskui – ir didžiama prinokusių) atiteksią kiaulėms.

4

Į vasaros pabaigą žinios apie tai, kas nutiko Gyvulių Ūkyje, jau buvo aplėkusios pusę grafystės. Napoleonas su Snieguoliu kasdien išsiųsdavo pulkus balandžių, davę jiems užduotį sukiotis kaimyninėse fermose, pasakoti gyvuliams apie Sukilimą, mokytį juos „Anglų žvėrių“ melodijos.

Tuo tarpu Džonsas per dienas kiurksojo Vilingdone, „Raudonojo liūto“ alinėje, guosdamasis visiems, kas sutikdavo klausyti, siaubinga neteisybe, kurią jam ištaisė gauja nenaudėlių gyvulių, pavariusių jį iš ūkio. Kiti fermeriai, aišku, Džonsą užjautė, tačiau padėti, bent iš pradžių, ne ką tepadėjo. O širdyje kiekvienas iš jų rezgė planus, kaip čia pasipelnis iš Džonso nelaimės. Dar gerai, kad savininkai dviejų, su Gyvulių Ūkiu bendrą ribą turinčių fermų nesugyveno tarpusavyje. Viena iš jų,

Foksvudas, – didžiulė senamadiška ferma, – buvo labai apleista, bebaigianti užželti mišku, su nualintom ganyklom ir gėdingai iškrypusiom tvorom. Jos savininkas Pilkingtonas, nerūpestingas kaip tikras džentelmenas, kiauras dienas praleisdavo, nelygu sezonas, žvejojamas arba medžiodamas. Kita ferma, Pinčfildas, buvo mažesnė ir kur kas geriau prižiūrima. Ji priklausė apsuksiam, kieta sprando žmogėnui, pavarde Fredrikas, kuris amžinai su kuo nors bylinėdavosi ir garsėjo kaip baisus šykštuolis. Abudu fermeriai taip nemėgo vienas kito, kad nebūtų radę bendros kalbos netgi ištikus mirtinam pavojui.

Tačiau tiek vieną, tiek kitą sukilimas kaimynystėje didžiai išgąsdino, ir jie abu ėmė rūpintis, kad jų gyvulių neužkrėstų svetimos idėjos. Iš pradžių jie mėgino užjuokti mintį, kad gyvuliai patys gali valdyti ūkį. Per dvi savaites bus baigta, tvirtino jie ir skleidė gandus, kad Sendvario fermoje (jie atkakliai vadino ją senuoju vardu, atsisakydami pripažinti naująjį) gyvuliai be paliovos riejas ir baigia išdvėsti badu. Vėliau, kai pasidarė neįmanoma nuslėpti, kad niekas ten badu nedvesia, Fredrikas su Pilkingtonu užtraukė kitą dainelę: esą Gyvulių Ūkyje dedasi baisūs dalykai – klesti kanibalizmas, kankinama iki raudonumo įkaitintomis pasagomis, patelės paverstos bendra nuosavybe. Štai kas iš to išeina, štai tau maištauti prieš Gamtos dėsnius, kalbėjo Fredrikas ir Pilkingtonas.

Tačiau tikinčių tokiomis pasakomis buvo nedaug. Gandai apie nuostabų ūkį, iš kurio gyvuliai išvarę žmones ir dabar tvarkosi patys, sklido toliau, vis miglotesni, vis labiau iškraipyti, ir tais metais per kraštą nuvilnijo maištų banga. Visuomet klusnūs buliai staiga pašėlo, avys griovė užtvaras ir niokojo dobilus, karvės spardė kibirus, žirgai sustodavo kaip įbesti priešais kliūtis ir mesdavo iš balno raitelius. Negana to, per neįtikėtinai trumpą laiką visur išplito „Anglų žvėrių“ melodija ir net žodžiai. Žmonės, girdėdami šią dainą, nesitvėrė iš įniršio, nors šiaip stengėsi nuduoti, kad ji jiems kelianti juoką. Gyvuliai yra gyvuliai, šnekėjo jie, bet vis tiek keista, kaip jie gali dainuoti tokius niekus. Gyvulys, sugautas dainuojant, būdavo čia pat nuplakamas botagu. Tačiau visus užčiaupti buvo neįmanoma. Strazdai švilpiniavo ją krūmuose, balandžiai ulbėjo ją guobose, ji smelkėsi į kalvės žvangesį ir bažnyčios varpų gausmą. Klausydami jos, žmonės slapčiomis drebino kinkas, nes jiems rodėsi, kad girdi savo būsimosios žūties pranašystę.

Ankstų spalį, kai javai jau buvo nuimti, suvežti ir bemaž iškulti, į sodybą sykį atšvilpė būrys baisiausiai susijaudinusių balandžių. Jie pranešė, kad Džonsas su savo žmonėmis, pasitelkęs dar šešetą iš Foksvudo ir Pinčfildo, ką tik įžengė pro didžiuosius vartus ir keliuku artėja prie sodybos. Visi ginkluoti lazdomis, išskyrus Džonsą, kuris žygiuoja priekyje su šautuvu rankose. Iš visko matyti, kad jie ketina jėga atgauti fermą.

Šito jau seniai buvo tikimasi, tad gyvuliai tam tinkamai pasirengė. Gynybai vadovavo Snieguolis, kuris buvo išstudijavęs Julijaus Cezario kovų aprašymus, aptiktus Džonso kambaryje. Negaištant buvo duoti įsakymai, ir po akimirkos visi gyvuliai jau stovėjo savo postuose.

Žmonėms priėjus artėliau, Snieguolis surengė pirmąjį antpuolį. Visi balandžiai, kiek tik jų gyveno ūkyje – gal kokie trisdešimt penki, – ėmė lakioti virš puolikų ir iš vidutinio aukščio dergti jiems ant galvų; vyrams besidangstant nuo oro pavojaus, išpuolė už gyvatvorės tūnojusios žąsys ir įsikirto snapais jiems į blauzdas. Suprantama, tai tebuvo nedidelė karinė gudrybė, kuria siekta sukelti šiokių tokį sąmyšį prieš gretose, ir vyrai lazdomis lengvai atsimušė nuo žąsų. Tuomet Snieguolis surengė antrąją ataką. Murielė, Benjaminas ir visos avys, vedamos paties Snieguolio, išlėkė į mūšio lauką, apspito Džonso vyrus ir ėmė juos iš visų pusių kaktomis ir ragais bakinti, o Benjaminas, atsukęs užpakaliu, – spardyti savo nedidukėmis kanopomis. Tačiau ir šį sykį lazdos bei kaustyti batai ėmė viršų, tad netrukus, Snieguoliui suspigus (tai buvo sutartas ženklas trauktis), gyvuliai apsisuko ir pro vartelius spruko atgal į kiemą.

Džonso vyrai triumfavo. Manydami, kad priešai bėga, jie urmu puolė iš paskos. Snieguolis to ir

telaukė. Kai tik žmonės atsidūrė kiemo gilumoje, trys arkliai, trys karvės ir likusios kiaulės, iki tol tūnojusios pasaloje tvarte, staiga išdygo jų užnugaryje, atkirsdamos kelią atgal. Snieguolis davė ženklą pulti ir pats visu greičiu pasileido į Džonsą. Džonsas, pamatęs jį atlekiantį, pakėlė šautuvą ir iššovė. Šratai išbrėžė Snieguoliui nugaroje kruvinus rėžius ir paguldė vieną avį. Nė akimirka nestabtelėjęs Snieguolis visu savo šimto kilogramų svoriu trenkėsi Džonsui į kojas. Džonsas susmigo į mėšlo krūvą, o šautuvas išlėkė jam iš rankų. Tačiau didžiausią siaubą žmonėms sukėlė Dobilas, kuris stojosi piestu ir žaibavo didžiulėmis geležimi kaustytomis kanopomis. Jau pirmas spyris kliudė Foksvudo arklininkui galvą ir parbloškė jį be gyvybės žymių į purvą. Tai išvydę, keli vyrai metė lazdas ir leidosi bėgti. Gyvuliai visu būriu ilgai vaikėsi juos, panikos pagautus, ratu po kiemą; badydami, spardydami ir kandžiodami. Ūkyje neliko nė vieno gyvio, kuris nebūtų savaip jiems atkeršijęs. Netgi katė dryktelėjo nuo stogo vienam piemeniui ant kupros ir taip suleido į sprandą nagus, kad tas ėmė nesavu balsu rėkti. Galop Džonso vyrai šiaip ne taip prasmuko pro vartelius ir nudūmė vieškelio link, džiaugdamiesi, kad išneša apysveikį kailį. Taigi, neprabėgus nė menkai valandėlei nuo puolimo pradžios, jie gėdingai gavo sprukti tuo pačiu keliu, kuriuo buvo atėję, pulkui žąsų gargsint iš paskos ir žnaibant blauzdas.

Vienas iš užpuolikų vis dėlto liko kieme. Dobilas vis baksnojo kanopa gulintį arklininką, mėgindamas atversti jį aukštelininką. Vaikinas nekrutėjo.

– Negyvas, – sielvartavo Dobilas. – Aš gi to nenorėjau. Visai pamiršau, kad esu pakaustytas. Kas dabar patikės, kad tai atsitiko netyčia?

– Šalin sentimentus, drauge! – sušuko Snieguolis, kurio žaizdos dar plūdo krauju. – Karas yra karas. Žmogus geras tik tuomet, kai negyvas.

– Niekam nenoriu atimti gyvybės, net žmogui, – kartojo Dobilas ašarų pilnomis akimis.

– O kurgi Molė? – šūktelėjo kažkas.

Ir tikrai, Molės niekur nebuvo matyti. Valandėlę visi lakstė didžiai susirūpinę; buvo baiminamasi, kad žmonės galėjo ją sužaloti ar netgi išsivesti į nelaisvę. Tačiau galop Molė buvo rasta savo garde, įkišusi galvą į sieną. Šūvio išgąsdinta, ji atlėkė čionai slėptis. Po ieškynių vėl susirinkus kieme, paaiškėjo, kad arklininkas, matyt, buvo tik pritrenktas, nes atsigavęs pabėgo.

Mūšio įaudrinti gyvuliai būriavosi kieme, triukšmingai pasakodami vienas kitam savo žygdarbių smulkmenas. Tuojau pat buvo surengtas ir improvizuotas pergalės paminėjimas. Pakėlus vėliavą ir kelis sugiedojus „Anglų žvėris“, buvo iškilmingai palaidota žuvusi avis, o ant jos kapo pasodinta gudobelė. Prie kapo Snieguolis pasakė trumpą kalbelę, pabrėždamas, kad kiekvienas gyvulys turi būti visuomet pasirengęs padėti galvą už Gyvulių Ūkį, jeigu prireiktų.

Gyvuliai vienu balsu nutarė įsteigti kovinį apdovanojimą – „Gyvulio Didvyrio“ I laipsnio medalį, kuris čia pat buvo įteiktas Snieguoliui ir Dobilui. Tie medaliai (iš tikrųjų tai buvo pakinktinėje rasti seni žalvariniai žvangučiai) turėjo būti nešiojami sekmadieniais ir per šventes. II laipsnio „Gyvulio Didvyrio“ vardas po mirties buvo suteiktas mūšyje kritusiai aviai.

Daug ginčų kilo dėl paties mūšio pavadinimo. Galiausiai visi sutiko vadinti jį Mūšiu prie Tvarto, nes kaip tik ten buvusi surengta pasala. Suradus purvynę Džonso ginklą, prisiminta, kad kažkur esama šovinių atsargų. Tad šautuvą buvo nutarta įtaisyti nelyginant patranką vėliavos stiebo papėdėje ir dusyk per metus saliuotuoti – spalio dvyliktąją, švenčiant Mūšio prie Tvarto metines, ir Joninių dieną, švenčiant Sukilimo metines.

Artėjant žiemai, Molė darėsi vis neramesnė ir neramesnė. Kiekvieną mielą rytą ji vėluodavo į darbą, teisindamasi, kad pramigo, nuolat skųsdavosi paslaptiniais skausmais, nors niekad – apetitu. Viena

ar kita dingstimi išsisukusi nuo darbo, ji eidavo prie tvenkinio ir vėpsodavo į savo atspindį vandenyje. Tačiau apie ją sklido ir kur kas rimtesnių gandų. Kartą, kai Molė linksmai įrisnojo į kiemą, koketiškai švytuodama savo ilga uodega ir kramsnodama kuokštelį šieno, Kamanė pasivedėjo ją į šalį.

– Mole, – prabilo ji, – aš noriu labai rimtai su tavim pakalbėti. Šį rytą mačiau tave stovinčią prie gyvatvorės, skiriančios Gyvulių Ūkį nuo Foksvudo. Kitapus stovėjo vienas iš Pilkingtono žmonių. Jis... aš buvau toli, bet esu beveik tikra, kad mačiau tai... jis šnekino tave, o tu leidai jam glostyti savo nosį. Ką gi tai reiškia, Mole?

– Netiesa! Jis neglostė! Neleidau! – sušuko Molė, pradėjusi trypčioti ir kanopa kasti žemę.

– Mole! Pažvelk man į akis. Ar gali duoti garbės žodį, kad tas žmogus neglostė tau nosies?

– Tai netiesa! – dar sykį sušuko Molė, nedrįsdama pakelti akių, ir pasispardžiusi nušuoliavo į laukus.

Kamanei šovė į galvą viena mintis. Niekam nieko nesakiusi, ji nuėjo į Molės gardą ir kanopa atvertė šiaudus. Po šiaudais gulėjo gabaliukas cukraus ir pluoštelis įvairiaspalvių kaspinių.

Po trijų dienų Molė dingo. Kelias savaites nieko nebuvo apie ją girdėti, o paskui balandžiai pranešė matę ją kitame Vilingdono krašte. Ji stovėjo priešais smuklę, įkinkyta į prašmatnią, raudonai ir juodai dažytą brikelę. Į smuklininką panašus storas raudonveidis žmogėnas, muvintis languotas kelnes ir blauzdenes, glostė jai nosį ir šėrė cukrumi. Jos karčiai buvo neseniai pakirpti, o kaktą juosė skaisčiai raudonas kaspinas. Kaip pranešė balandžiai, Molė atrodė viskuo patenkinta. Nuo tol joks gyvulys nebeminėjo jos vardo.

Sausį užėjo šiurpūs orai. Įšalusi žemė pasidarė kieta it geležis, ir laukuose darbai sustojo. Užtat didžiajame kluone nuolatos vyko susirinkimai. Kiaulės energingai planavo metų darbus. Taip jau susiklostė, kad joms, kaippo neginčytinai protingesnėms už kitus, buvo patikėta spręsti visus ūkinės politikos klausimus, tiesa, jų sprendimai turėjo būti patvirtinti balsų daugumos. Šitokia tvarka būtų buvusi visiškai nebloga, jeigu ne Snieguolio ir Napoleono nuolatiniai ginčai. Tiedu kirtosi kiekviena menkiausia proga. Jeigu vienas iš jų pasiūlydavo užsėti didesnę plotą miežiais, tai kitas būtinai reikalavdavo plėsti avižų pasėlius; jeigu vienas teigdavo, kad toks ir toks laukas labai tiktų kopūstams, tai kitas pareiškėdavo, kad ten neaugs niekas, nebent šakniavaisiai. Abu turėjo savo rėmėjų, tad neretai kildavo ugningi debatai. Per Sueigas Snieguolis iškalba dažnai patraukdavo į savo pusę daugumą, tuo tarpu Napoleonui geriau sekėsi verbuoti šalininkus šiokiadieniais. Ypač juo žavėjosi avys. Pastaruoju metu jos vis dažniau nei į tvorą, nei į mieta suskaldavo bliauti: „Keturiškos kojos – gerai, dvi kojos – blogai!“, tuo ilgam pertraukdamos Sueigas. Buvo pastebėta, kad ypač mielai jos bliaua tada, kai Snieguolio kalba ima artėti prie kulminacijos. Snieguolis, nuodugnai išstudijavęs keletą senų „Žemdirbio ir gyvulių augintojo“ numerių, buvo kupinas įvairiausių idėjų, pasiryžęs diegti naujoves. Jis mokslingai kalbėdavo apie laukų drenažą, silosą ir trąšas, sudarė sudėtingą schemą, pagal kurią visi gyvuliai turėjo lengvintis tiesiog laukuose, kaskart vis kitoje vietoje, – idant atkristų mėšlavežio vargai. Napoleonas jokių naujovių nesiūlė, tik nesiliovė tvirtinėš, kad Snieguolio išmonės nueisiančios niekais; jis, matyt, laukė savo valandos. Tačiau nė vienas jųdviejų kivrčias nesibaigė taip žiauriai, kaip istorija su vėjo malūnu.

Ilgajoje ganykloje, ne per toliausiai nuo sodybos, pūpsėjo kalva – aukščiausia vieta ūkyje. Ištyręs jos gruntą, Snieguolis pareiškė, jog tai pati tinkamiausia vieta vėjo malūnui, kuris galėtų sukurti dinamią ir aprūpintų ūkį elektros energija. Elektra apšviestų tvartus, šildytų juos žiemą, varytų skritulinį pjūklą, šiaudapjovę, runkelių kapoklę ir elektrinę melžimo mašiną. Gyvuliai apie tokius stebuklus girdėjo pirmą sykį (ūkis buvo atsilikęs, turėjo tik pačius primityviausius padargus), todėl išsižioję klausėsi, kai Snieguolis jiems pasakojo apie fantastiškas mašinas, kurios dirbsiančios visus ūkio darbus, o jie tuo tarpu galėsią ramiai ganytis arba lavinti protą skaitydami bei diskutuodami.

Per keletą savaičių vėjo malūno projektas buvo parengtas. Didžiama mechanizmo detalių buvo

nusižiūrėta iš trijų Džonso knygų: „Tūkstantis patarimų šeimininkui“, „Būki savo namo mūrininkas“ ir „Elektros pradžiamokslis“. Pašiūrėje, kurioje anksčiau buvo inkubatoriai, – ten lygios medinės grindys, ant jų patogų braižyti, – Snieguolis įsirengė kabinetą ir prakiurksodavo jame valandų valandas; Akmenukais prislėgęs knygų puslapius, į kanopą įsispraudęs gabalėlį kreidos, jis guviai šmirinėjo iš kampo į kampą, brėždamas vieną liniją po kitos ir iš susijaudinimo tyliai kriukčiodamas. Palengva tos linijos virto painiu svertų ir krumpliaračių raizginiu, užėmusiu daugiau kaip pusę grindų; kitiems gyvuliams jis buvo visiškai nesuprantamas, tačiau atrodė įspūdingai. Bent sykį per dieną jie ateidavo pasigrožėti Snieguolio brėžiniu. Ateidavo netgi vištos su ančiukais ir prižiūrėdavo viena kitą, kad kuri neišmindžiotų kreidos brūkšnių. Vien Napoleonas laikėsi nuošalėje, mat nuo pat pradžios buvo pasiskelbęs malūno priešininku. Tačiau vieną gražią dieną jis nelaukiai apsilankė pašiūrėje. Iš lėto sunkiu žingsniu apėjo Snieguolio brėžinį, prikišęs šnipą ištyrinėjo kiekvieną smulkmeną, pauostinėjo, valandėlę pamąstė, kreiva akimi skersuodamas į projektą, paskui staiga pakėlė koją, paleido ant brėžinio čiurkšlę ir išėjo netaręs nė žodžio.

Malūno klausimas perskėlė ūkį į dvi nesutaikomas stovyklas. Snieguolis neneigė, kad jį pastatyti būtų be galo sunku. Reikėtų prinešti akmenų, sumūryti iš jų sienas, reikėtų sukalti sparnus, reikėtų gauti dinamą ir laidų. (Kaip jų prasimanyti, Snieguolis nesakė.) Tačiau, jo nuomone, visa tai būtų galima padaryti per metus. O jau tada, skelbė jis, tiek susitaupytų darbo, kad gyvuliams tereikėtų dirbti tris dienas per savaitę. Tuo tarpu Napoleonas ginčijosi, kad šiuo metu svarbiausia yra padidinti maisto gamybą ir kad eikvodami laiką malūnui jie visi išmirsia badu. Taigi susibūrė dvi frakcijos: vieną vienijo šūkis „Balsuokite už Snieguolį ir trijų dienų darbo savaitę“, kita – „Balsuokite už Napoleoną ir maisto programą“. Vienintelis Benjaminas nesidėjo nei prie vieno, nei prie kito. Jis netikėjo, kad pagausės maisto, netikėjo, kad vėjo malūnas sumažins darbo. Su malūnu ar be malūno, kalbėjo jis, gyvenimas ir toliau liksiąs toks, koks buvęs – tai yra blogas.

Be ginčų dėl malūno, buvo iškilęs ir ūkio gynybos klausimas. Visi puikiai suprato, kad nors ir pralaimėję Mūšį prie Tvarto, žmonės gali dar sykį – ir ryžtingiau – mėginti atkovoti fermą, idant sugrąžintų Džonso viešpatavimą. Juo labiau kad žinia apie jų nesėkmę plačiai pasklido po apylinkes ir kaimyninių ūkių gyvuliai darėsi vis neramesni. Snieguolis su Napoleonu ir čia nerado bendros kalbos. Napoleono galva, gyvuliams reikėjo skubiai ieškoti ginklų ir pratintis juos vartoti. Snieguolis siūlė siųsti į visas puses kuo daugiau balandžių ir kurstyti gyvulių maištus kitose fermose. Vienas tvirtino, kad nepajėgdami apsiginti jie pasmerkti žūti, kitas teigė, kad jeigu visur kils maištai, gintis nebebūsią nuo ko. Gyvuliai klausėsi vieno, klausėsi kito ir niekaip negalėjo apsispręsti, kuris iš jūdviejų teisus; jie visuomet buvo linkę pritarti tam, kuris tą akimirką juos įtikinėdavo.

Galiausiai atėjo diena, kai Snieguolis baigė braižyti. Artimiausio sekmadienio Sueigoje gyvuliai turėjo balsuoti, imtis ar nesiimti malūno statybos. Visiems susirinkus didžiajame kluone, Snieguolis išėjo į priekį ir, tarpais bliūvaujant avims, išdėstė savo sumetimus, dėl kurių jis ragina statyti vėjo malūną. Po jo pakilo kalbėti Napoleonas. Labai ramiai pareiškęs, kad malūnas – tai gryna nesąmonė ir kad jis niekam nesiūlęs balsuoti už, Napoleonas atsisėdo; jis tekalbėjo vos pusę minutės – rodės, jam visai nerūpi, kokį įspūdį padarys jo žodžiai. Tuomet vėl pašoko Snieguolis ir, perrėkdamas avis, vėl pradėjusias bliauti, ėmėsi karštai agituoti už malūną. Iki šiol gyvulių simpatijos buvo pasidalijusios apylygiai, tačiau iškalbingasis Snieguolis kaipmat palenkė jas į savo pusę. Vaizdžiais sakiniais jis piešė ūkio ateitį – kokia ji būtų, jei gyvuliai nusimestų nemielo darbo naštą. Snieguolį fantazija jau buvo nunešusi toli nuo šiaudapjovių ar ropių kapoklių. Elektra, kalbėjo jis, galėtų sukti kuliamašias, traukti plūgus ir akėčias, pjauti žolę, kirsti javus, rišti pėdus, be to, kiekvienas tvartas turėtų šviesą, karštą ir šaltą vandenį, būtų šildomas. Snieguoliui baigus, niekas jau neabejojo, už ką bus atiduota balsų dauguma. Tačiau tą akimirką atsistojo Napoleonas ir, keistai sušnairavęs į Snieguolį, žvygtelėjo taip

šaižiai, kaip dar niekas nebuvo girdėjęs.

Tuoj pat lauke pasigirdo baisus lojimas, ir devyni milžiniško dydžio šunys su antkakliais, kaustytais žalvariu, įsiveržė į kluoną. Jie puolė tiesiai prie Snieguolio, ir šis vos išvengė kaukšinių dantų, akimirksniu pašokęs ant kojų ir sprukęs pro duris. Šunys išsivijo jį į lauką. Iš nuostabos ir išgąščio netekę žado gyvuliai išvirto pro duris žiūrėti, kuo baigsis gaudynės. Snieguolis dūmė ilgąja ganykla vieškelio link. Jis skuto kiek kiaulė gali įkabinti, bet šunys lipo jam ant kulnų. Staiga jis suklupo, ir jau atrodė, kad bus sugriebtas, tačiau mikliai pašokęs nuskuodė taip greitai, kaip niekada gyvenime turbūt nebuvo skuodęs. Bet šunys netrukus vėl jį prisivijo. Vienas iš jų buvo benutverias Snieguolį už uodegos, tačiau šis laiku ją vikstelėjo ir, sukaukęs paskutines jėgas, suskubo šmurkštelėti pro plyšį tvorėje akimirka anksčiau, negu į ją atsitrenkė šunys. Nuo to laiko niekas daugiau jo nematė. Iš siaubo pririlę gyvuliai sukiūtino atgal į kluoną. Netrukus parlėkė ir šunys. Iš pradžių niekas negalėjo suprasti, iš kur tie padarai atsirado, bet veikiai paslaptis išaiškėjo: tai buvo tie patys šuniukai, kuriuos Napoleonas kadaise paėmė iš motinų ir slapčia auklėjo. Nors dar ne visai suaugę, jie jau buvo didžiuliai ir atrodė nuožmūs it vilkai. Nuo Napoleono jie nesitraukė nė per žingsnį. Buvo pastebėta, kad uodegas jam vizgina taip pat, kaip kiti šunys anksčiau vizgindavo fermeriui Džonsui.

Napoleonas drauge su šunimis užsiropštė ant pakynos, nuo kurios Majoras kadaise sakė savo kalbą. Nuo šiol sekmadieninės Sueigos atšaukiamos, pareiškė jis. Jos neduodančios jokios naudos, tai – tuščias laiko gaišinimas. Ateityje visus ūkio reikalus spręs tam tikras kiaulių komitetas, kuriam pirmininkausių jis pats. Komitetas posėdžiausių uždarai ir po to paskelbsių savo nutarimus visiems. Sekmadienų rytais gyvuliai ir toliau rinksis pakelti vėliavą, sudainuoti „Anglų žvėris“ ir išklaudyti nurodymų kitai savaitei, tačiau jokių diskusijų daugiau nebebūsią.

Nors gyvuliai dar nebuvo atsipeikėję nuo Snieguolio gaudynių, toks pareiškimas sukėlė jų nepasitenkinimą. Kai kurie net būtų protestavę, bet nerado reikiamų žodžių. Netgi Dobilą buvo apėmęs neaiškus nerimas. Jis pastatė ausis ir kelis syk papurtė galvą, stengdamasis surikiuoti mintis, tačiau taip ir nesugalvojo, ką pasakyti. Kiaulės buvo žodingesnės. Keturi peniukšliai pirmoje eilėje nepritariamai sužvigo ir pašokę ant kojų puolė vienas per kitą kalbėti. Bet tuo metu grėsmingai suuzrgė šunys, tupintys aplink Napoleoną, ir kiaulės kaipmat nuščiuvo, Staiga avys kurtinamai užbliovė „Keturišios kojos – gerai, dvi kojos – blogai!“ ir nenutilo kone ketvirtį valandos, užkirsdamos kelią tolesnėms diskusijoms.

Kiek vėliau Spieglys buvo pasiūstas išaiškinti visiems naujos tvarkos privalumų.

– Draugai, – tarė jis, – tikiuosi, kad visi suprantate, kaip aukojasi jūsų labai draugas Napoleonas, užsiversdamas ant pečių tokią sunkią naštą. Nemanykite, draugai, kad vadovauti yra malonumas! Atvirkščiai, tai didžiulė atsakomybė. Draugas Napoleonas, kaip niekas kitas, tvirtai tiki, jog visi gyvuliai yra lygūs. Jis mielai leistų jums tvarkytis kaip patys išmanote. Tačiau jūs galite priimti ir neteislingą sprendimą. Kas tada mūsų laukia? Įsivaizduokite, kas būtų nutikę, jeigu jūs būtumėt akilai nusekę paskui Snieguolį, kuris, kaip dabar žinome, yra nusikaltėlis?

– Jis drąsiai kovėsi Mūšyje prie Tvarto, – įsiterpė kažkuris iš gyvulių.

– Būti drąsiam per maža, – atsakė Spieglys. – Kur kas svarbiau yra ištikimybė ir nuolankumas. Kai dėl Mūšio prie Tvarto, aš neabejoju, kad laikui bėgant mes įsitikinsime, jog Snieguolio vaidmuo buvo gerokai pervertintas. Drausmės, draugai, geležinės drausmės! Toks yra šios dienos šūkis. Priešai tik ir laukia bent vieno klaidingo mūsų žingsnio. Draugai, argi kas nors iš mūsų nori, kad sugrįžtų Džonso laikai?

Vėlgi į tai nebuvo ką atsakyti. Žinoma, niekas nenorėjo, kad grįžtų Džonso laikai; ir jeigu sekmadieninės diskusijos gali jį sugrąžinti, vadinasi, jas reikia nutraukti. Dobilas, šį kartą turėjęs laiko pamąstyti, išreiškė bendrą visų nuomonę: „Draugas Napoleonas, matyt, žino, ką sako“. Ir nuo tol prie

savo asmeninio šūkio „Dirbsiu dar atkakliau“ jis pridūrė dar vieną: „Napoleonas visuomet teisus“.

Netrukus orai pasikeitė ir atėjo metas arti. Pašiūrė, kurioje Snieguolis braižė malūno planus, buvo užkalta, ir niekas neabejojo, kad Snieguolio brėžinių ant grindų nebeliko. Kiekvieno sekmadienio rytą, dešimtą valandą, gyvuliai rinkdavosi didžiajame kluone išklausti nurodymų ateinančiai savaitei. Senojo Majoro kaukolė, per tiek laiko jau išsivaliusi, buvo iškasta ir pamauta ant baslio po vėliava, šalia šautuvo. Pakėlus vėliavą, gyvuliai turėdavo vorele pagarbiai pražygiuoti pro tą vietą ir tik po to sueiti į kluoną. Dabar jie jau nesėdėdavo visi kartu, kaip kad anksčiau. Napoleonas, Spieglys ir paršas vardu Mažimas, gamtos apdovanotas talentu kurti dainas ir eiles, sėdėdavo ant pakyls krašto, apsupti devynių šunų pusracio; kiaulės įsitaisydavo jiems už nugarų. Kiti gyvuliai sėdėdavo priešais – žemesnėje kluono dalyje. Šiurkščiu kareivišku balsu Napoleonas perskaitydavo įsakymus, ir, vieną sykį sudainavę „Anglų žvėris“, gyvuliai išsiskirstydavo.

Trečią sekmadienį po to, kai buvo išguitas Snieguolis, gyvuliai kiek nustebę išgirdo Napoleono pareiškimą, kad vėjo malūnas vis dėlto bus statomas. Napoleonas neaiškino, kodėl jis apsigalvojęs, tik įspėjo visus, kad, norint šią papildomą užduotį atlikti, reikės labai daug ir sunkiai dirbti; gali būti, kad teks netgi sumažinti maisto davinį. Tuo tarpu projektas jau parengtas, apgalvotos net menkiausios detalės. Ištisas tris savaites jį rengęs specialus kiaulių komitetas. Vėjo malūno statybą numatoma užbaigti per dvejus metus.

Tą patį vakarą Spieglys neoficialiai išaiškino gyvuliams, kad Napoleonas iš esmės niekada nebuvo nusiteikęs prieš vėjo malūną. Priešingai, tai jis pirmas pasiūlęs šią idėją, o tas planas, kurį Snieguolis braižė ant pašiūrės grindų, teisybę sakant, pavogtas iš Napoleono. Vėjo malūnas iš tiesų yra Napoleono kūrinys. Tai kodėl, paklausė kažkas, jis taip įnirtingai prieštaravęs? Spieglys nutaisė suktą išraišką. Tai buvusi draugo Napoleono gudrybė. Jis dėjosi prieštaraujantis, nes tik taip galėjo atsikratyti Snieguolio, kuris buvo labai pavojingas tipas ir darė visiems blogą poveikį. O dabar, kai Snieguolis pašalintas iš kelio, malūno statybą galima ir pradėti – be jo kišimosi. Toks dalykas, aiškino Spieglys, vadinamas taktika. Strykčiodamas ir vizgindamas uodegą, jis linksmi pakartojo tai kelis kartus: „Taktika, draugai, taktika!“ To žodžio reikšmės gyvuliai gerai nesuprato, tačiau Spieglys kalbėjo taip įtikinamai, o trys šunys, atsitiktinai atėję drauge su Spiegliu, urzgė taip grėsmingai, kad visi pasitenkino tuo, ką išgirdę, ir daugiau nieko neklausinėjo.

6

Visus tuos metus gyvuliai plušėjo it vergai. Tačiau dirbdami jautėsi laimingi: netausojo nei jėgų, nei sveikatos, nes žinojo, kad viskas, ką jie daro, yra jų pačių ir jų palikuonių, o ne saujelės žmonių – vagišių ir veltėdžių – labui.

Pavasarij ir vasarą jie dirbo po šešiasdešimt valandų per savaitę, o rugpjūtį Napoleonas paskelbė, kad bus dirbama ir sekmadienio popietę. Tiesa, dirbsių tik savanoriai, tačiau tiems, kurie sekmadienį ilsėsis, davinys bus sumažintas perpus. Vis dėlto netrukus paaiškėjo, kad kai kurios užduotys taip ir liks neatliktos. Derlius irgi buvo ne toks gausus kaip pernai, o du laukai, kuriuos vasaros pradžioje reikėjo užsodinti šakniavaisiais, nesuarti dirvonavo be jokios naudos. Todėl artėjanti žiema žadėjo būti be galo sunki.

Nenumatytų sunkumų iškilo statant malūną. Ūkis turėjo neblogą klinčių karjerą, be to, gyvuliai atrado Džonso sukauptas didžiules smėlio ir cemento atsargas, taigi visos statybai reikalingos medžiagos buvo po ranka. Tačiau vieno dalyko jie ilgai negalėjo sugalvoti – kaip suskaldyti akmenis į reikiamo didumo gabalus. Atrodė, kad šito niekaip nepadarysi be kirstuvo ir laužtuvo, kuriais joks gyvulys negali dirbti, nes nemoka stovėti ant užpakalinių kojų. Kelias savaites tuščiai prasikamavus, kažkam atėjo į galvą išganinga mintis – panaudoti pačio akmens svorio jėgą. Karjero dugne riogsojo

didžiuliai luitai, kurių nebuvo kaip panaudoti. Gyvuliai aprišdavo juos virvėmis ir visi drauge – karvės, arkliai, avys, žodžiu, visi, kas tik pajėgė suimti virvę (kritišką akimirką prisidėdavo net kiaulės) – kankinamai lėtai vilkdavo šlaitu į karjero viršų, o paskui versdavo nuo skardžio atgal, kad subyrėtų į gabalus. Suskaldytus akmenis gabenti jau buvo palyginti paprasta. Arkliai vežė juos vežimais, avys tempė po vieną gabalą; netgi Murielė su Benjaminu įnešė savo indėlį, įsikinę į seną briką. Baigiantis vasarai, akmenų buvo sukaupta pakankamai ir, kiaulėms vadovaujant, prasidėjo malūno statyba.

Tačiau darbas ėjo sunkiai ir lėtai. Kartais gyvuliai pravargdavo kiaurą dieną, kol užtempdavo į karjero viršų vieną luitą, o ir tas, paskui nustumtas žemyn, ne visuomet suskildavo. Jie apskritai nieko nebūtų nuveikę, jeigu ne Dobilas, kurio jėga turbūt prilygo visų kitų jėgoms kartu sudėjus. Kai luitas pradėdavo slysti atgal ir traukti paskui save gyvulius, kurie iš neviltes imdavo šaukti, tik Dobilui ir pavykdavo įsirežus jį sulaukyti. Matydami, kaip colis po colio jis ropščiasi į kalną – tankiai šnopusdamas, kanopų galiukais kabindamasis į žemę, platūs šonai nužliaugti prakaito, – gyvuliai negalėjo juo atsižavėti. Kamanė vis įspėdavo jį, kad pasisaugotų, nepersitemptų, tačiau Dobilas nė neketino jos klausyti. Visiems gyvenimo atvejams jis turėjo atsakymą – du savo šūkius: „Dirbsiu dar atkakliau“ ir „Napoleonas visuomet teisus“. Jis susitarė su gaidžiu, kad šis rytais žadintų dar ketvirčiu valandos anksčiau. Suradęs laisvą valandėlę – nors ją rasti šiais laikais buvo beveik neįmanoma, – jis vienas eidavo į karjerą, prisikraudavo vežimą skaldytų akmenų ir niekieno nepadedamas tempdavo į statybos vietą.

Nepaisant visų vargų, tą vasarą gyvuliai gana neblogai vertėsi. Nepasakysi, kad maisto jie turėjo daugiau negu Džonso laikais, – bet ir ne mažiau. Jie taip džiūgavo, kad išlaiko patys save, kad nereikia maitinti dar penkių dykaduonių, jog šį džiaugsmą būtų galėjusios aptemdyti tik labai didelės nesėkmės. Be to, daugelis darbų jiems ėjosi kur kas lengviau ir sparčiau nei žmonėms. Tarkim, piktžolės – argi rankomis jas šitaip kruopščiai išravėsi? Arba vėlgi – vogti niekas nevogė, todėl nereikėjo ir daržų ar sodų tverti; taupėsi triūsas ir laikas, kuris anksčiau būdavo gaištamas tvoroms bei varteliams taisyti. Vis dėlto, slenkant vasarai, imta susidurti su įvairiais nepritekliais. Trūko žibalo, vinių, virvių, geležies arkliams kaustyti, trūko sausainių ir blogiausia, kad gyvuliai negalėjo viso to pasigaminti savo ūkyje. Buvo aišku, kad vėliau prireiks sėklų ir dirbtinių trąšų, o ką kalbėti apie įrankius ir galiausiai – mechanizmus vėjo malūnui. Niekas neturėjo jokio supratimo, kaip visa tai gauti.

Vieną sekmadienio rytą, kai gyvuliai susirinko išklaudyti nurodymų, Napoleonas pasiskelbė pereinas prie naujos politikos. Nuo šiol Gyvulių Ūkis imsis prekiauti su kaimyninėmis fermomis; suprantama, ne pasipelnyti ketindamas, o tiesiog tam, kad įsigytų būtiniausių dalykų. Malūno reikmės turi nusverti visus kitus sumetimus, pareiškė Napoleonas. Todėl jis rengiasi parduoti kauge šieno ir dalį šįmetinio kviečių derliaus; vėliau, jeigu prireiks daugiau pinigų, teksią pardavinėti ir kiaušinius, kurie visuomet turi paklausą Vilingdone. Vištos, pasakė Napoleonas, turėtų laikyti šią auką garbingu indėliu į malūno statybą.

Dar sykį gyvulius nusmelkė neaiškus nerimas. Niekuomet neturėti jokių reikalų su žmonėmis, neprekiuoti, nesinaudoti pinigais – argi ne tokias rezoliucijas, išvarę Džonsą, jie priėmė per pirmąją, nugalėtojų Sueigą? Gyvuliai jas puikiai prisiminė, – ar bent manė, kad prisimena. Keturi jauni paršai, protestavę, kai Napoleonas uždraudė Sueigas, ir šį sykį bandė nedrąsiai kelti balsą, tačiau buvo kaipmat nutildyti šiurpaus šunų urzgimo. Paskui avys kaip paprastai užbliovė „Keturios kojos – gerai, dvi kojos – blogai!“, ir trumputis nesklandumas buvo užglaištytas. Galiausiai Napoleonas pakėlė koją, prašydamas tylos, ir paskelbė, kad visos minėtos sutartys jau sudarytos. Niekam iš gyvulių bendrauti su žmonėmis nereikėsia, – tai būtų netgi nepageidautina. Šią naštą jis ketinąs užsikrauti ant savo pečių. Ponas Vimperis, prekybos agentas iš Vilingdono, sutikęs būti tarpininku tarp Gyvulių Ūkio ir

pasaulio. Kiekvieno pirmadienio rytą jis užvažiuosias į sodybą gauti nurodymų. Kalbą Napoleonas užbaigė jau įprastu šūkiu: „Tegyvuoja Gyvulių Ūkis!“ ir, visiems sugiedojus „Anglų žvėris“, paleido susirinkimą.

Vėlėliau Spieglys apėjo ūkį ir nuramino gyvulius. Jis tikino, kad jokios rezoliucijos dėl prekybos ar pinigų niekada nebuvo priimtos – net nesvarstytos. Tai gryniausias prasimanymas, kuriam pradžia, matyt, davusios Snieguolio paskleistos melagystės. Kai kurie gyvuliai dar abejojo, bet Spieglys piktai jų paklausė: „Ar esate tikri, draugai, kad jums neprisispinavo? Ar galite tokią rezoliuciją parodyti? Kur ji užrašyta?“ Ir kadangi nieko panašaus iš tikrųjų užrašyta nebuvo, gyvuliams teliko pripažinti savo klaidą.

Kaip kad buvo sutarta, agentas Vimperis kiekvieną pirmadienį lankėsi ūkyje. Tai buvo suktos išvaizdos žandenuotas žmogelis, besiverčiantis smulkiu bizniu, tačiau, matyt, pakankamai nuovokus, nes anksčiau už kitus suprato, kad Gyvulių Ūkiui reikės tarpininko ir kad čia gali nubyrėti nemenki komisiniai. Gyvuliai su siaubu žiūrėjo į tuos vizitus ir stengėsi laikytis nuo jo atokiau. Vis dėlto, matant, kaip Napoleonas, stovėdamas keturiomis, įsakinėja dvikojui Vimperiui, gyvulius užplūsdavo pasididžiavimas, ir jie palengva taikstėsi su nauja politika. Jų požiūris į žmoniją, palyginti su ankstesniais laikais, šiek tiek pasikeitė. Tuo tarpu žmonių neapykanta klestinčiam Gyvulių Ūkiui nė kiek nesumažėjo; priešingai, dabar žmonės labiau negu bet kada jo nekentė. Jie visi laikė neabejotinai dalyku, kad ūkis anksčiau ar vėliau bankrutuos ir kad iš vėjo malūno, žinoma, išeis šnipštas. Susitikę smuklėse, jie braižė schemas ir įrodinėjo vienas kitam, kad malūnas būtinai sugrius, o jeigu ir stovės, tai neveiks. Vis dėlto, patys to nenorėdami, žmonės jautė tam tikrą pagarbą gyvuliams už jų sugebėjimą ūkiškai šeimininkauti. Šitai buvo matyti vien iš to, kad Gyvulių Ūkį jie pradėjo vadinti kaip pridera, liovęsi apsimetinėti, jog tikras pavadinimas – senasis. Be to, jie nustojo remti Džonsą, kuris neteko vilties atgauti turtą ir išsikėlė gyventi į kitą vietą. Gyvulių Ūkis nepalaikė jokių kitokių ryšių su pasauliu, tik per savo agentą Vimperį, tačiau nuolatos sklido gandai, kad Napoleonas turįs dalykiškų pasiūlymų čia Pilkingtonui iš Foksvudo, čia Fredrikui iš Pinčfildo – bet niekuomet, kaip pastebėta, abiem vienu kartu.

Maždaug tuo metu kiaulės nelauktai persikėlė gyventi į trobą. Vėl gyvuliams rodėsi, kad jie lyg ir buvo priėmę kažkokią tam prieštaraujančią rezoliuciją, ir vėl Spiegliui pavyko juos įtikinti, kad nieko panašaus nėra buvę. Tiesiog būtina, kalbėjo jis, kad kiaulės – ūkio smegenys – turėtų ramų kampą darbui. Be to, Vadui (pastaruju metu Spieglys ėmė šitaip vadinti Napoleoną) vien dėl orumo labiau pritinka gyventi troboje, o ne kažkokioje kiaulidėje. Vis dėlto kai kurie gyvuliai gerokai suglumo išgirdę, kad kiaulės ne tik valgo virtuvėje, ne tik ilsisi svetainėje, bet ir miega lovoje. Dobilas kaip visuomet numojo į tai koja, atseit Napoleonas visuomet teisus, tačiau Kamanė, būdama tikra, jog prisimena griežtą priesaką lovoje niekada nemiegoti, nurisnojo prie galukuonio ir ėmė slebizuoti ten užrašytus Priesakus. Nepajėgusi iš paskirų raidžių sudėlioti žodžių, ji atsivedė Murielę.

– Murielė, perskaityk balsu Ketvirtąjį Priesaką. Argi jis nedraudžia miegoti lovoje?

Murielė ilgai prakaitavo skiemenuodama.

– Čia parašyta, – galų gale pranešė ji, – štai kas: „Gyvuliai nemiega lovoje *ant paklodės*“.

Keistas dalykas: Kamanė prisiminė, jog Ketvirtajame Priesake jokia paklodė nebuvo minima; bet jeigu jau taip užrašyta, matyt, vis dėlto buvo. Lyg tyčia, pro šalį ėjo Spieglys, lydintas dviejų ar trijų šunų, ir padėjo teisingai viską suprasti.

– Kaip matau, draugai, jau esat girdėję, – pasakė jis, – kad mes, kiaulės, miegame lovoje. Kas gi čia bloga? Tikiuosi, jūs nemanote, kad kada nors esam pasisakę prieš lovas? Juk lova – tai tiesiog vieta miegoti. Šiaudų kūlys tvarte, tiesą sakant, irgi yra lova. Mūsų nutarimas buvo nukreiptas prieš paklodes, tą žmonių išmislą. Mes išmetėm paklodes, pasilikom vien antklodes. Ir miegoti labai

patogu! Bet to patogumo, užtikrinu jus, draugai, nè kiek ne daugiau, negu mums reikia, norint atgauti jėgas po sunkaus protinio darbo. Juk poilsio iš mūsų neatimsite, tiesa, draugai? Juk nenorėsite, kad mes eitume savo pareigas pervargę? Juk niekas iš jūsų nenori, kad sugrįžtų Džonsas?

Gyvuliai skubiai patikino jį, kad nenori, ir apie tai, kad kiaulės miega lovose, daugiau kalbos nebebuvo. Niekas nebambėjo ir tuomet, kai po kelių dienų buvo paskelbta, kad nuo šiol kiaulės rytais kelsis valanda vėliau už kitus gyvulius.

Rudenį gyvuliai sutiko išvargę, bet laimingi. Metai buvo sunkūs, atsargos žiemai, likusios pardavus dalį šieno ir grūdų, ne itin gausios, tačiau vėjo malūnas, jau įpusėtas statyti, tarytum už viską atlygino. Suvežus derlių, dar laikėsi giedri, sausi orai, ir gyvuliai plūkėsi kaip niekada atkakliai, šventai tikėdami, kad verta kiauras dienas tampyti akmenis iš vienos vietos į kitą, jeigu malūnas bent per pėdą paūgėja. Dobilas netgi keldavosi naktį ir valandą ar porą dirbdavo pats vienas mėnulio šviesoje. Laisvomis valandėlėmis gyvuliai vis vaikštinėdavo aplink kylantį malūną, gėrėdamiesi jo sienų tvirtumu bei statmenumu ir stebėdamiesi, kaipgi jie įstengė sukrauti tokį įspūdingą statinį. Vien senasis Benjaminas nerodė jokio entuziazmo; kaip paprastai, jis ir apie malūną nepratarė nė žodžio, išskyrus tą paslaptinę frazę, kad asilai gyvena ilgai.

Atėjo lapkritis, papūtė smarkūs pietvakarių vėjai. Malūno statybą teko sustabdyti, nes pasidarė per drėgna maišyti skiedinį. Galop vieną naktį užėjo tokia vėtra, kad, rodės, dreba trobesių pamatai, o nuo kluono stogo pabiro čerpės. Karkdamos iš siaubo pabudo vištos, visos vienu metu susapnavusios šūvio garsą. Rytą išėję į lauką gyvuliai pamatė, kad nuverstas vėliavos stiebas, o sodo gale augusi guoba išrauta lyg ridikas. Žvilgtelėję į kalvą, gyvuliai net sukliko iš nevilties. Jie išvydo baisų vaizdą – iš malūno buvo likę griuvėsiai.

Gyvuliai galvotrūkčiais puolė į nelaimės vietą. Napoleonas, retai leidžiantis sau pabėgėti, dūmė visų priekyje. Deja, akys nemelavo: jų pastangų vaisius buvo sulygintas su žeme, akmenys, kuriuos jie taip sunkiai skaldė ir tampė, išblaškyti aplinkui. Netekę žado gyvuliai liūdnei spoksojo į griuvėsių krūvą. Napoleonas tylėdamas žingsniavo čia pirmyn, čia atgal, retsykais pauostinėdamas žemę. Sustandėjusi jo uodega įnirtingai švytavo į šalis, – tai buvo intensyvios protinės veiklos ženklas. Staiga jis stabtelėjo tarytum kažką sugalvojęs.

– Draugai, – ramiai prabilo Napoleonas, – ar žinote, kas dėl to kaltas? Ar žinote, kas tas priešas, kuris atslinkęs naktį nuvertė mūsų malūną? SNIEGUOLIS! – suriaumojo jis griausmingu balsu. – Tai Snieguolio darbas! Piktų kėslų vedamas, norėdamas sužlugdyti mūsų planus ir atkeršyti už gėdingą išvaymą, tas išdavikas atsėlino čionai, prisidengęs nakties tamsa, ir pavertė niekais mūsų visų metų triūsą. Draugai, aš skelbiu Snieguoliui mirties nuosprendį. „Gyvulio Didvyrio“ II laipsnio medalis ir pusė statinės obuolių tam, kas pats įvykdys bausmę. Pilna statinė tam, kas atves jį gyvą!

Gyvulius nepaprastai sukrėtė mintis, kad Snieguolis galėjo ryžtis tokiam nusikaltimui. Pasigirdo pasipiktinimo šauksmai, ir visi ėmė svarstyti, kaip sučiupti Snieguolį, jeigu šis kartais sugrįžtų. Bemaž tuoj pat netoliese, žolėje, buvo aptikti kiaulės pėdsakai. Už kelių žingsnių jie nutrūko, bet buvo panašu, kad veda prie skylės tvoroje. Napoleonas įdėmiai juos apuostė ir paskelbė, jog tai Snieguolio pėdos. Jis esą atėjęs iš Foksvudo pusės.

– Negaiškim laiko, draugai! – sušuko Napoleonas, kai visi apžiūrėjo pėdsakus. – Mūsų laukia darbas. Nuo pat šio ryto mes pradėdam iš naujo statyti malūną ir dirbsim visą žiemą, lyjant ar sningant. Mes parodysim niekingam išdavikui, kad mūsų triūsą ne taip lengva sunaikinti. Atminkit, draugai, kad savo planų mes nekeisim – jie turi būti įvykdyti laiku. Pirmyn, draugai! Tegyvuoja vėjo malūnas! Tegyvuoja Gyvulių Ūkis!

Žiema buvo nuožmi. Vėtros atnešė šlapdribę ir krušą, paskui užėjo speigai, kurie neatlyžo iki vasario vidurio. Gyvuliai kiek įmanydami atstatinėjo malūną, puikiai suprasdami, kad pasaulis juos stebi ir kad pavyduoliai žmonės netvers iš džiaugsmo, jeigu malūnas nebus laiku užbaigtas.

Žmonės iš piktumo apsimetinėjo, kad netiki, jog malūną sugriovęs Snieguolis; pasak jų, jis subyrėjęs todėl, kad sienos buvusios per plonos. Bet gyvuliai žinojo, kad tai neteisybė. Vis dėlto buvo nutarta šį kartą jas mūryti ne pusantrus, o trijų pėdų storumo; tai reiškė, kad prireiks kur kas daugiau akmenų. Ilgą laiką karjeras buvo užpustytas, ir darbas visai nejudėjo į priekį. Šiek tiek pasistūmėti padėjo užėję šalti sausi orai, tačiau dirbti buvo tikra kankynė, ir gyvuliai, nuolat šalantys ir alkani, jau nebe taip viltingai žvelgė į ateitį. Vien Kamanė su Dobilu nenustojo vilties. Spieglys sakė puikias kalbas apie džiaugsmą dirbti ir darbo didybę, tačiau gyvulius labiau įkvėpdavo Dobilo atkaklumas ir jo nemirtingas šūkis „Dirbsiu dar atkakliau!“

Sausį pritrūko maisto. Grūdų davinys buvo smarkiai sumažintas, o už tai pažadėta papildomai išduoti bulvių. Bet paskui paaiškėjo, kad didžiuma bulvių derliaus sušalo kaupuose, per menkai užpiltuose žemėmis. Tos bulvės suminkštėjo, pakeitė spalvą, ir tik viena kita betiko valgyti. Kartais net po kelias dienas iš eilės gyvuliai mito vien šiaudais bei runkeliais. Artinosi badas.

Žūt būt reikėjo nuslėpti tai nuo pasaulio. Malūno sugriuvimo paakinti žmonės skleidė naujas paskalas apie Gyvulių Ūkį. Vėl paėjo kalbos, kad gyvuliai dvesia nuo bado ir ligų, kad nuolat vieni su kitais pjaunasi, kad plinta kanibalizmas, žudomi jaunikliai. Napoleonas puikiai suprato, kas gresia, jeigu iškils aikštė tiesa apie padėtį ūkyje, todėl nusprendė per agentą Vimperį paskleisti priešingus gandus. Iki šiol gyvuliai beveik nesusidurdavo su Vimperiu, kai šis kartą per savaitę apsilankydavo ūkyje; tačiau dabar keliems parinktiems gyvuliams, daugiausia avims, buvo prisakyta sukiotis netoliese ir lyg tarp kitko užsiminti, kad maisto davinys ūkyje padidėjęs. Negana to, Napoleonas įsakė apytuščius aruodus iki kraštų pripilti smėlio, o ant viršaus suberti likusius grūdus ir miltus. Nutaikius dingstį, Vimperis buvo įvestas į klėtį ir viena akim galėjo dirstelti į aruodus. Šitaip apgautas, jis ir toliau skelbė pasauliui, kad Gyvulių Ūkyje maisto užtektinai.

Vis dėlto apie sausio pabaigą pasidarė akivaizdu, kad būtinais reikia kur nors gauti bent šiek tiek grūdų. Tomis dienomis Napoleonas retai išeidavo į viešumą, visą laiką leidamas troboje, kurios duris saugojo nuožmieji šunys. O kai pasirodydavo, tai labai iškilmingai, su šešių šunų palyda, kuri nesitraukė nuo jo nė per žingsnį ir apurgzdavo kiekvieną per arti priėjusį. Dažną sekmadienio rytą jis neateidavo netgi paskelbti įsakymų, o pavesdavo tai padaryti kuriai nors iš kiaulių, paprastai – Spiegliui.

Vieną sekmadienio rytą Spieglys paskelbė, kad vištos, ką tik pradėjusios dėti, privalo atiduoti kiaušinius bendram labui. Mat Napoleonas per Vimperį sudaręs sutartį kas savaitę parduoti po keturis šimtus kiaušinių. Už gautus pinigus ketinama pirkti grūdų ir miltų, kad ūkis išsilaikytų nors iki vasaros, kol palengvės gyvenimo sąlygos.

Tai išgirdusios vištos sukėlė baisų triukšmą. Taip, kadaise jos buvo įspėtos, kad tokios aukos gali prireikti, bet netikėjo, kad taip atsitiks iš tikrųjų. O dabar, protestavo vištos, jos susiruošė perėti, nes artėja pavasaris, ir atimti tokiu metu kiaušinius būtų tolygu vištažudystei. Pirmą sykį po Džonso nuvertimo brendo kažkas panašaus į maištą. Vadovaujamos trijų juodųjų minorčių veislės jaunių, vištos ryžtingai pasipriešino Napoleono užgaidai. Jos išsirinko tokį kovos būdą: užskridusios ant gegnių, dėjo kiaušinius ten – ir šie tiško į grindis. Napoleonas reagavo greitai ir negailestingai. Jis uždraudė dalinti vištoms lesalą ir paskelbė mirties bausmę tam, kas paduos joms bent vieną grūdėlį. Šunys akylai stebėjo, kaip vykdomas šis įsakymas. Vištos tvėrė penkias dienas, paskui kapituliavo ir grįžo į savo gūžtas. Per tą laiką pasimirė penkios. Jų kūnai buvo užkasti sode, mirties priežastimi paskelbus kokcidiozę. Vimperis apie šį įvykį taip ir nesužinojo, kiaušiniai buvo tiekiami tvarkingai –

sykį per savaitę jų pasiimti atvažiuodavo bakalėjininko furgonas.

Visą tą laiką Snieguolio nebuvo nei matyti, nei girdėti. Pasak šnekų, jis slapstėsi vienoje iš kaimyninių fermų – arba Foksvude, arba Pinčilde. Napoleono santykiai su abiem fermeriais tuo metu kryo į gerą pusę. Beje, sodybos kieme riogsojo rąstų rietuvė, sukrauta prieš kokią dešimtį metų, Džonsui išretinus bukų giraitę. Rąstai buvo gerai išdžiūvę, ir Vimperis siūlė Napoleonui juos parduoti; abiem kaimynams – tiek Pilkingtonui, tiek Fredrikui – knietėjo juos įsigyti. Napoleonas dvejojo, niekaip negalėdamas išsirinkti, kuriam iš jų parduoti. Buvo pastebėta, kad, Napoleonui apsisprendus tartis su Fredriku, pasklisdavo žinia, jog Snieguolis slapstosi Foksvude; ir atvirksčiai – Napoleonui linkstant parduoti rąstus Pilkingtonui, visi kalbėdavo, jog Snieguolis gyvenąs Pinčilde.

Pavasarejant netikėtai išaiškėjo nerimą keliantis dalykas. Pasirodo, Snieguolis naktimis slapčia lankosi ūkyje! Iš susijaudinimo gyvuliai nebegalėjo ramiai miegoti. Buvo kalbama, kad jis atslenka kiekvieną naktį ir, naudodamasis tamsa, krečia visokiausias šunybes: vagia grūdus, išvarto kibirus su pienu, daužo kiaušinius, ištrypia šiltlysves, graužia vaismedžių žievę. Ilgainiui už visas nesėkmes imta versti kaltę Snieguoliui. Jeigu išduždavo langas ar užsikimšdavo nuotakas, kas nors būtinai pasakydavo, kad, atėjęs nakčia, tai padarė Snieguolis. O kai nusimetė klėties raktas, visas ūkis buvo įsitikinęs, kad Snieguolis paskandino jį šulinyje. Keisčiausia, kad gyvuliai nesiliovė tuo tikėję netgi tada, kai raktas atsirado po miltų maišu. Karvės vienu balsu tvirtino, kad Snieguolis naktį ateina į tvartą ir per patį įmygį jas melžia. Žiurkės, tą žiemą kėlusios daug rūpesčių, taip pat buvo laikomos Snieguolio parankinėmis.

Napoleonas paskelbė įsakymą, kad Snieguolio veikla turi būti nuodugniai ištirta. Šunų svitos lydimas – kiti gyvuliai sekė iš paskos, laikydamiesi pagarbaus atstumo – jis apėjo visą ūkį ir kruopščiai apžiūrėjo kiekvieną trobesį. Kas keli žingsniai Napoleonas sustodavo ir uostinėdavo žemę, ieškodamas Snieguolio pėdsakų, kuriuos sakėsi galįs aptikti pagal kvapą. Jis apšniukštinėjo kiekvieną kluono, tvarto, vištidės, daržo kampilį ir beveik visur surado Snieguolio buvimo žymių. Įbedęs šnipą į žemę, Napoleonas kelis kartus garsiai sušniukšdavo ir imdavo baisyje šaukti: „Snieguolis! Jis čia buvo! Aiškiai jaučiu jo kvapą!“ Išgirdę minint Snieguolį, šunys prašiepėdavo iltis ir užstaugdavo taip, kad gyvuliams stingdavo kraujas.

Visa tai juos gerokai įbaugino. Jiems ėmė atrodyti, kad Snieguolis – tai kažkokia piktoji dvasia, kuri nematoma nuolatos tvyro ore ir graso užleisti nelaimėmis. Vakare Spieglys sukvietė gyvulius ir nerimo kupinu veidu pranešė turįs svarbių žinių.

– Draugai! – suspiegė jis, nervingai straksėdamas. – Atskleisti siaubingi dalykai. Snieguolis pasidavė Fredrikui, kuris šiuo metu klastingai rezga planą mus pulti ir užkariauti ūkį! Snieguolis rodys jam kelią. Bet ne tai blogiausia. Mums visuomet atrodė, kad sukilti prieš mus Snieguolį pastūmėjo tuštybė ir garbės troškimas. Tačiau mes klydome, draugai. Ar žinote, kokia buvo tikroji priežastis? Snieguolis tarnavo Džonsui jau nuo pat pradžių! Jis visą laiką buvo slaptas Džonso agentas. Tai įrodo jo palikti dokumentai, kuriuos mes tik dabar aptikome. Mano galva, draugai, tai daug ką paaiškina. Argi mes savo akimis nematėme, kaip jis stengėsi – laimė, nesėkmingai, – kad mes pralaimėtume Mūšį prie Tvaro?

Gyvuliai apstulbo. Tokia piktadarybė buvo kur kas niekšingesnė už malūno sugriovimą. Išsyk jie netgi negalėjo tuo patikėti. Visi jie prisiminė matę – ar bent tarėsi prisimeną, – kaip Snieguolis vedė juos į Mūšį prie Tvaro, kaip drąsino iš naujo telkdamas pajėgas ir kaip nė nestabtelėjo, Džonso šratų sužeistas į nugarą. Iš pirmo žvilgsnio tai visai nesiderino su išdavyste. Netgi Dobilas, retai ko klausiantis, buvo sutrikęs. Jis atsigulė, parietė priekines kojas, užsimerkė ir su didžiausiu vargu šiaip taip suformulavo savo mintį:

– Aš netikiu tuo. Snieguolis narsiai kovėsi Mūšyje prie Tvaro. Pats mačiau. Argi mes nedavėm jam

už tai „Gyvulio Didvyrio“ I laipsnio medalio?

– Drauge Dobilai, tai buvo mūsų klaida. O dabar žinom – visa tai surašyta slaptuose dokumentuose, kuriuos mes atradom, – kad iš tikrųjų Snieguolis ketino mus visus nuvesti į pražūtį.

– Jį sužeidė, – prieštaravo Dobilas, – mačiau jį pasrūvusį krauju.

– Taip buvo sumanyta! – sušuko Spieglys. – Džonso šūvis tik drėkstelėjo jam nugarą. Galėčiau parodyti paties Snieguolio užrašus, jeigu jūs mokėtumėt skaityti. Iš anksto buvo planuota, kad Snieguolis lemiamą akimirką duos ženklą trauktis ir užleis mūsų lauką priešui. Ir jam beveik pavyko, netgi drįsčiau tvirtinti, tikrai būtų pavykę tai padaryti, jeigu ne mūsų šaunusis Vadas Draugas Napoleonas. Argi neatsimenate, kaip tą akimirką, kai Džonso samdiniai įsiveržė į kiemą, Snieguolis staiga apsisuko ir šoko bėgti, o daugelis gyvulių – jam iš paskos? Nejaugi užmiršote, kad tada, kai visus apėmė panika ir mūsų atrodė pralaimėtas, Draugas Napoleonas puolė į priekį šaukdamas „Mirtis žmonijai!“ ir suleido dantis Džonsui į koją. Draugai, jūs privalote tai prisiminti! – sušuko Spieglys, šokinėdamas į šalis.

Išvydę taip vaizdžiai nupieštą mūsų paveikslą, gyvuliai iš tiesų šį bei tą prisiminė. Bent jau tai, kad lemiamą mūsų akimirką Snieguolis iš tikrųjų leidosi bėgti. Tačiau Dobilas vis nenurimo.

– Aš netikiu, kad Snieguolis nuo pat pradžių buvo išdavikas, – pasakė jis. – Kitas dalykas, ko jis pridarė paskui. Aš manau, kad Mūšyje prie Tvarto jis buvo mūsų šalis.

– Mūsų Vadas Draugas Napoleonas, – pareiškė Spieglys, lėtai ir tvirtai tardamas žodžius, – kategoriškai yra pasakęs – pabrėžiu, kategoriškai, – kad Snieguolis buvo Džonso agentas dar nuo tų laikų, kai apie Sukilimą nė nesvajojome.

– Ak, tada kitas reikalas! – susigriebė Dobilas. – Jeigu Draugas Napoleonas taip sako, vadinasi, taip ir buvo.

– Štai vertas atsakymas, drauge! – šūktelėjo Spieglys, tačiau buvo pastebėta, kad jis itin nemaloniai dėbtelėjo į Dobilą savo mažomis blizgančiomis akutėmis.

Jau buvo benueinas, bet stabtelėjo ir reikšmingai pridūrė: – Įspėju visus gyvulius, kad būtumėt budrūs. Turim pagrindą manyti, kad šią akimirką tarp mūsų šmaizdo slapti Snieguolio agentai!

Praėjus keturioms dienoms, Napoleonas liepė gyvuliams pavakare susirinkti prie trobos. Kai visi susirinko, Napoleonas išėjo į kiemą pasidabinęs abiem medaliais (neseniai jis buvo suteikęs sau „Gyvulio Didvyrio“ I ir II laipsnio vardus) ir apspis tas devynių didžiųjų šunų, kurie šokčiojo aplinkui ir taip urzgė, kad gyvulius net šturpuliai varstė. Jie stovėjo nedrįsdami nė pakrutėti, tarsi nujausdami, kad netrukus turi nutikti kažkas baisaus.

Napoleonas valandėlę rūščiai žvelgė į minią, paskui žvygtelėjo ausį režiančiu balsu. Tuoju pat šunys liuoktelėjo į priekį, nutvėrė už ausų keturis paršus ir, spiegiančius iš siaubo bei skausmo, atvilko prie Napoleono kojų. Paragavę ištryškusio kraujo šunys, rodės, visai pasiuto. Gyvulių nuostabai, trys iš jų puolė Dobilą. Dobilas, pamatęs juos atlekiančius, laiku išmetė į priekį didžiulę kanopą, pasigavo vieną ore ir prispaudė prie žemės. Šuo sucypė, prašydamas pasigailėti, o kiti du spruko šalin pabrūkę uodegas. Dobilas klausiamai pažvelgė į Napoleoną: nutrėkšti šunį ar paleisti? Napoleono išraiška lyg ir persimainė, jis griežtai paliepė Dobilui šunį paleisti; tada Dobilas kilstelėjo koją, ir aplamdytas šuo kaukčiodamas nuspūdino.

Netrukus sąmyšis nurimo. Keturi paršai drebedami, kaltės paženklintais snukiais laukė, kas bus toliau. Napoleonas pasiūlė jiems prisipažinti, kokius nusikaltimus yra padarę. Tai buvo tie patys keturi paršai, kurie protestavo, kai Napoleonas panaikino sekmadienines Sueigas. Daugiau jų raginti nereikėjo – jie prisipažino, kad palaikė slaptus ryšius su Snieguoliu, kad talkino jam griaunant malūną ir kad buvo su juo susimokę Gyvulių Ūkį perduoti Fredrikui. Dar jie pridūrė, kad Snieguolis jiems kaip paslaptį sakęs, jog ilgus metus jis buvo Džonso agentas. Paršams baigus kalbėti, šunys prišokė

perplėšę jiems gerkles, o Napoleonas kraupiu balsu pasiteiravo, ar daugiau niekas neturi ką prisipažinti.

Tuomet į priekį išėjo trys vištos, nepavykusio „kiaušinių maišto“ vadeivos, ir pasisakė sapne mačiusios Snieguolį, kuris kurstęs jas nepaklusti Napoleono įsakymams. Visos trys irgi buvo nudaigotos. Tada išėjo žąsis ir prisipažino pernai javapjūtės metu nuslėpusi šešias kviečių varpas, kurias paskui naktimis lesusi. Po jos viena avis prisipažino, kad šlapinosi į geriamą vandenį (tai daryti, jos teigimu, paskatinęs Snieguolis), kitos dvi – kad nužudė iškaršusį aviną, nepaprastai atsidavusį Napoleono šalininką, užvaikiusios jį, kosulio draskomą, aplink laužą. Visos jos buvo čia pat nugalabintos. Prisipažinusiųjų ir nubaustųjų vis daugėjo. Prie Napoleono kojų iškilo kalnas lavonų, oras pradvisio krauju, čia neregėtu nuo pat Džonso išvaymo.

Kai viskas pasibaigė, likusieji gyvuliai, išskyrus kiaules ir šunis, būriu išslinko iš kiemo. Sukrėsti ir prislėgti, jie nebesuvokė, kas yra baisiau – išdavystė tų, kurie susidėjo su Snieguoliu, ar žiauri bausmė, ką tik įvykdyta jų akyse. Senais laikais jiems ne sykį teko būti liudininkais tokių pat siaubingų kruvinų scenų, tačiau ši atrodė kur kas kraupesnė – todėl, kad dabar jie žudė vieni kitus. Nuo tos dienos, kai pabėgo Džonsas, joks gyvulys nebuvo nužudęs kito gyvulio, netgi žiurkės. Jie visi patraukė prie kalvelės, kur stūksojo neužbaigtas malūnas, ir sugulė tenai, susispietę į krūvą lyg būtų išsiilgę šilumos: Kamanė, Murielė, Benjaminas, karvės, avys ir pulkelis vištų bei žąsų – žodžiu, visi, išskyrus katę, kažkur prapuolusią prieš pat Napoleono įsakymą susirinkti. Valandėlę jie tūnojo tylėdami. Vienas Dobilas buvo likęs stovėti. Jis nenustygo vietoje, ilga juoda uodega šmaukšėjo sau per šonus ir retkarčiais tyliai žvingtelėdavo kraipydamas galvą. Galop tarė:

– Nieko nesuprantu. Jeigu anksčiau kas būtų pasakęs, kad ūkyje gali dėtis tokie dalykai, niekada nebūčiau tuo patikėjęs. Matyt, čia esama ir mūsų kaltės. Ko gero, vienintelė išėitis – dar daugiau dirbti. Nuo šiol aš rytais kelsiuos visa valanda anksčiau.

Ir nerangiai it dramblys Dobilas nurisnojo į karjero pusę. Iki sutemstant jis spėjo atitempti iki malūno du pilnus vežimus akmenų.

Gyvuliai tylėdami spaudėsi aplink Kamanę. Nuo kalvelės, ant kurios jie gulėjo, kaip ant delno buvo matyti beveik visas ūkis – ilgoji ganykla, besidriekianti išilgai viešojo kelio, pievos, giraitė, tvenkinys, tankiai sužaliavusių kviečių laukas ir raudoni sodybos stogai su virstančiais iš kamino dūmais. Buvo giedras pavasario vakaras. Žolę ir sprogstančius krūmus auksino įžulnūs saulės spinduliai. Dar niekada ūkis – gyvuliai kiek nustebę prisiminė, kad tai jų ūkis, kad jiems čia priklauso kiekviena žemės pėda – neatrodė toks patrauklus. Kamanės akyse sublizgo ašaros. Jeigu ji mokėtų išreikšti savo mintis, būtinai pasakytų, kad ne apie tai jie svajojo tais laikais, kai ryžosi pradėti kovą su žmonių giminės priespauda. Ne tokių šiurpių žudynių vaizdai švietė jiems kaip žiburys tą naktį, kai senasis Majoras pirmąsyk paragino sukilti. Savo menku proteliu ateitį ji įsivaizdavo kitaip – kaip naują visuomenę, kur negresia nei badas, nei botagas, kur visi yra lygūs, kiekvienas dirba kiek pajėgia, stiprieji globoja silpnuosius, kaip kad ji saugojo pasimetėlius ančiukus, senajam Majorui sakant savo kalbą. Vietoj šito – ji niekaip negali suprasti kodėl – atėjo laikai, kai niekas nedrįsta pasakyti, ką galvoja, kai visur zuja nuožmūs urzgiantys šunys, kai esi verčiamas žiūrėti, kaip draskomi į gabalus tavo draugai, prisiėmę baisingas kaltes. Ne, ji negalvojanti maištauti ar nepaklusti. Ji žino, kad, šiaip ar taip, dabar jie gyvena kur kas geriau negu Džonso laikais ir kad visų svarbiausia yra neleisti sugrįžti žmonėms. Kas beatsitiktų, ji liks ištikima bendram reikalui, atkakliai dirbs, vykdys visus nurodymus ir besąlygiškai pripažins vadovu Napoleoną. Bet vis dėlto ne šito ji tikėjosi drauge su kitais gyvuliais, ne tam liejo prakaitą. Ne tam jie statė vėjo malūną, ne dėl toėjo prieš atstatytą Džonso šautuvą. Tokios buvo jos mintys, nors žodžių joms išreikšti ir trūko.

Galop, tarsi pajutusi, kuo galėtų pakeisti žodžius, kurių nepajėgia rasti, Kamanė užniūniavo „Anglų

žvėris". Aplink ją susispietę gyvuliai pritarė ir sudainavo dainą tris kartus – labai melodingai, bet lėtai ir liūdnai – kaip dar niekada nebuvo dainavę.

Vos pabaigus trečią kartą dainuoti, pasirodė Spieglys, lydintas dviejų šunų. Iš jo išraiškos buvo galima spėti, kad jis turi kažką svarbaus pasakyti. Ir tikrai, Spieglys pranešė, kad specialiu Draugo Napoleono įsaku daina „Anglų žvėrys“ uždrausta ir nuo šiol nevalia jos dainuoti.

Gyvuliai apstulbo.

– Kodėl? – sušuko Murielė.

– Ji jau atgyveno, drauge Murielė, – šaltai atsakė Spieglys. – Tai buvo Sukilimo daina. O Sukilimas jau užbaigtas. Nubausdami išdavikus, šiandieną padėjome paskutinį tašką. Tiek su išorės, tiek su vidaus priešais susidorota visiems laikams. „Anglų žvėrys“ išreiškė mūsų troškimą sukurti geresnę visuomenę. Ir štai tokia visuomenė sukurta. Akivaizdu, kad toji daina nebeteko prasmės.

Kad ir labai įbauginti, kai kurie gyvuliai gal būtų protestavę, tačiau tą akimirką avys kaip paprastai užbliovė „Keturios kojos – gerai, dvi kojos – blogai!“, ir tuo bliovimu, kuris truko keletą minučių, užbaigė diskusiją.

Taigi „Anglų žvėrių“ daugiau nebuvo girdėti. Vietoj jos poetas Mažimas sukūrė naują dainą, kurios pirmieji žodžiai buvo tokie:

Duodu žodį – mūsų ūkis

Per mane nebus nusmukęs!

Ji buvo dainuojama kiekvieno sekmadienio rytą, keliant vėliavą. Tačiau, gyvulių nuomone, nei jos melodija, nei žodžiai nesmingo į širdį taip, kaip „Anglų žvėrių“.

8

Praėjus kelioms dienoms, kai išblėso egzekucijų įvartytas siaubas, gyvuliai prisiminė – ar tarėsi prisimena, – kad Šeštasis Priesakas skelbė: „Gyvuliai nežudo vienas kito“. Nors niekas ir nediršo apie tai užsiminti, girdint kiaulėms arba šunims, tačiau visi jautė, kad žudynės jam prieštarauja. Kamanė paprašė Benjaminą perskaityti jai Šeštąjį Priesaką, bet šis kaip visada atsisakė kištis į tokius reikalus. Tuomet ji prisikalbino Murielę. Murielė balsu perskaitė: „Gyvuliai nežudo vienas kito *be priežasties*“. Kažkodėl pastarieji du žodžiai gyvuliams buvo iškritę iš atminties. Tačiau dabar jie įsitikino, kad priesakas nebuvo pažeistas; juk aišku, kad žudyti išdavikus, parsidavusius Snieguoliui, priešasčių pakanka.

Tais metais gyvuliai dirbo dar daugiau, negu praėjusiais. Juk sumūryti dvigubai storesnės sienas ir numatytu laiku užbaigti malūno statybą, neatsitraukiant nuo ūkio darbų, – tai milžiniškas triūsas. Kartais gyvuliams net imdavo atrodyti, kad jų darbo diena ilgesnė, o maistas menkesnis negu Džonso laikais. Kiekvieną sekmadienio rytą Spieglys iš ilgos popieriaus juostos skaitydavo jiems skaičių stulpelius, įrodančius, kad vienos rūšies maisto gamyba padidėjo dviem šimtais procentų, kitos rūšies – trim šimtais, trečios – penkiais šimtais procentų. Gyvuliai neturėjo jokio pagrindo netikėti, juo labiau kad daugelis jau gerai neatsiminė, kaip gyveno iki Sukilimo. Vis dėlto pasitaikydavo dienų, kai jiems atrodydavo, kad verčiau turėti mažiau skaičių, o daugiau maisto.

Visi įsakymai dabar atkeldavavo per Spieglį arba kurią nors iš kiaulių. Napoleonas pasirodydavo viešumoje ne dažniau kaip dusyk per mėnesį. Tomis retomis progomis jį lydėjo ne vien šunys, bet ir juodas gaidys, kuris žygiuodavo priekyje ir nelyginant trimitininkas garsiai sukakariuodavo prieš prabylant pačiam Napoleonui. Pasak kalbų, netgi troboje Napoleonas gyveno atskirai nuo kitų kiaulių. Jis valgėdavo vienas, patarnaujamas dviejų šunų, ir tik iš brangaus pietų servizo, laikomo

stiklinėje svetainės indaujoje. Be to, buvo paskelbta, kad šventinis šūvis bus iššaukiamas ne tik per abejas metines, bet ir Napoleono gimimo dieną.

Napoleono niekas nebevadino tiesiog Napoleonu. Jo vardas dabar buvo tariamas itin oficialiai – Mūsų Vadas Draugas Napoleonas; be to, kiaušės vis prikurdavo tokių titulų, kaip Visų Gyvulių Tėvas, Žmonijos Siaubas, Avidžių Gynėjas, Ančiukų Bičiulis ir t. t. Ašaros riedėdavo Spieglio skruostais, kai jis sakydavo kalbas apie Napoleono išmintį, širdies kilnumą, apie tai, kaip karštai Napoleonas myli visus gyvulius, ypač tuos nelaiminguosius, kurie dar skendi tamsybėje ir vergovėje anapus ūkio tvoros. Tapo įprasta priskirti Napoleonui kiekvieną ūkio laimėjimą, kiekvieną pasitaikančią sėkmę. Dažnai būdavo galima išgirsti vištą sakant: „Mūsų Vadui Draugui Napoleonui vadovaujant, per šešias dienas aš sudėjau penkis kiaušinius“; arba karvės, gardžiai sriaubdamos iš tvenkinio, šuktelėdavo: „Dėkui Draugui Napoleonui už tokį skanų vandenį!“ Visuotinius jausmus gerai išreiškė eilės, pavadintos „Draugas Napoleonas“, kurias sukūrė poetas Mažimas:

*Našlaičių globėjau!
Laimės nešėjau!
Lovio viešpatie! Virpa širdis,
Kai žvelgiu aš į budrią,
Į valdingą ir gudrią,
Tavo akį it saulę,
Draugas Napoleonai!*

*Tai tu mums, vade, davei,
Ką mėgsta visi gyvuliai, –
Sočiai pilvą prigrūsti, ant šiaudų kiek nusnūsti;
Gyvis mažas ar didis
Trokšta gardo ramybės,
Tu valdai iš aukštybės,
Draugas Napoleonai!*

*Jei turėčiau žinduklį,
Dar nespėjus jam ūgtelt
Sulig buteliu pintu arba sulig kočėlu,
Jis išmokti turėtų
Tau paklusti, kriuksėtų
Net gimtinė skambėtų:
„Draugas Napoleonai!“*

Napoleonas eiles pagyrė ir liepė užrašyti jas, kaip ir Septynetą Priesakų, ant didžiojo kluono sienos – tik priešingame gale. Jas apvainikavo Napoleono portretas (profilis), baltais dažais nutapytas Spieglio.

Tuo tarpu Napoleonas, tarpininkaujant Vimperui, vedė painias derybas su Fredriku ir Pilkingtonu. Rąstų rietuvė vis dar stovėjo neparduota. Fredrikui labiau magėjo ją nusipirkti, bet jis niekaip nenorėjo mokėti tikros kainos. Tuo pačiu metu atsinaujino gandai, kad Fredrikas su savo vyrais kėsiasi pulti ūkį ir sugriauti vėjo malūną, dėl kurio jis šėlsta iš pavydo. Snieguolis, kaip žinia, tebelindėjo Pinčilde. Vasaros viduryje gyvulių nerimą sukėlė trys vištos, prisipažinusios, kad

Snieguolio inspiruotos sudarė suokalbj nužudyti Napoleoną. Jos bemat buvo nubaustos mirties bausme, ir imtasi papildomų atsargumo priemonių. Dabar Napoleono lovą naktimis saugojo keturi šunys – po vieną prie kiekvieno kampo, – o jaunas kiaulėnas vardu Raudonakis gavo užduotį ragauti visą jo maistą, kad kartais nebūtų užnuodytas.

Maždaug tuo metu buvo paskelbta, kad Napoleonas nutarė parduoti rąstus Pilkingtonui; taip pat buvo numatyta sudaryti sutartį su Foksvudu keistis kai kuriais produktais. Napoleono ir Pilkingtono santykiai, nors ir palaikomi vien per Vimperį, dabar buvo bemaž draugiški. Gyvuliai nepasitikėjo Pilkingtonu, kaipo žmogumi, tačiau jiems Pilkingtonas buvo kur kas mielesnis už Fredriką, kurio jie bijojo ir nekentė. Slenkant vasarai ir malūno statybai einant prie pabaigos, ėmė stiprėti gandai apie artėjantį klastingą puolimą. Buvo kalbama, kad Fredrikas ketinąs pasiųsti prieš juos dvi dešimtis šautuvais ginkluotų vyrų, kad jis jau papirkęs teisėjus bei policiją, ir šie užmerksią akis, jeigu tik jam pavyksią užvaldyti Gyvulių Ūkio nuosavybės dokumentus. Negana to, iš Pinčfildo vis prasiskverbavo šiurpios žinios apie Fredriko žiaurų elgesį su gyvuliais. Jis negyvai užplakęs nukaršusį arklį, badu marinąs savo karves, židinyje sudeginęs šunį, vakarais prasimanąs sau pramogą: gaidžiams prie pentinių pririšęs po puselę skutimosi peiliuko ir suleidžias peštis; Gyvulių kraujas virte virė iš įniršio, girdint kas daroma su jų draugais, ir kartais jie tiesiog reikalaujavo leidimo pulti Pinčfildo fermą, išvyti jos žmones ir išlaisvinti gyvulius. Bet Spieglys patardavo jiems vengti skubotų veiksmų ir pasikliauti Draugo Napoleono strategija.

Tačiau priešiškus Fredrikui nė kiek nemažėjo. Vieną sekmadienio rytą Napoleonas pasirodė kluone ir paaiškino susirinkusiems gyvuliams, kad jis niekada negalvojęs parduoti rąstų Fredrikui; orumas jam neleidžias turėti reikalų su tokiais niekšais. Balandžiams, iki šiol siuntinėjamiems platinti Sukilimo naujienų, buvo griežtai uždrausta tūpti Foksvude, taip pat liepta ankstesnį šūkį „Mirtis žmonijai!“ pakeisti kitu: „Mirtis Fredrikui!“ Vasaros pabaigoje buvo atskleista dar viena Snieguolio klasta. Mat kviečiuose priviso piktžolių, ir pavyko nustatyti, kad tai Snieguolis primaišęs jų sėklų į grūdus per vieną iš savo naktinių apsilankymų. Žąsinas, įsipynęs į tą sąmokslą, prisipažino savo kalbę Spiegliui ir nieko nelaukdamas nusizudė – prisirijo šunvyšnių. Be to, gyvuliai sužinojo, kad Snieguolis niekada nebuvo apdovanotas – nors daugelis tuo iki šiol tikėjo – „Gyvulio Didvyrio“ I laipsnio medaliu. Tai buvo paprasčiausia legenda, kurią po Mūšio prie Tvaro skleidęs pats Snieguolis. Ką jau kalbėti apie medalius, jeigu po mūšio jis buvo pasmerktas už bailumą. Ir vėlgi kai kuriuos gyvulius tai išmušė iš vėžių, bet Spiegliui netrukus pavyko juos įtikinti, kad paprasčiausiai šlubuojanti jų atmintis.

Rudenį, sukaupe paskutines jėgas – bemaž tuo pat metu reikėjo doroti ir derlių – gyvuliai vargais negalais baigė statyti vėjo malūną. Tiesa, dar reikėjo įtaisyti mechanizmus – Vimperis dėl jų vedė derybas, tačiau pats statinys buvo užbaigtas. Nepaisant patyrimo stokos, primityvių įrankių, visokiausių nesėkmių ir Snieguolio išdavystės, gyvuliams pavyko nugalėti visus sunkumus ir atlikti šį darbą tiksliai numatytu laiku! Nuvargę, bet išdidūs gyvuliai vis vaikščiojo aplink savo šedevrą, kuris, jų akimis žiūrint, atrodė netgi gražesnis už tą, kurį sugriovė Snieguolis. Ir sienos buvo dusyk storesnės negu ano. Tokių jau niekas neišvers, tokias galima tik išsprogdinti! Galvojant apie tai, kiek čia įdėta vargo, kiek kartų buvo pulta ir kelta iš nevilties ir kaip smarkiai pasikeis jų gyvenimas, kai pradės suktis malūno sparnai bei dinamos, – galvojant apie tai, nuovargį kaip letena nuėmė, ir gyvuliai ėmė laigyti aplink malūną džiaugsmingai šūkaudami. Pats Napoleonas, lydimas šunų ir gaidžio, atėjo patikrinti užbaigto darbo; jis asmeniškai pasveikino gyvulius su dideliu laimėjimu ir paskelbė, kad malūnas bus pavadintas Napoleono vardu.

Po dviejų dienų gyvuliai buvo sušaukti į neeilinį susirinkimą. Jie apstulbo iš nuostabos, kai Napoleonas pranešė pardavęs rąstus Fredrikui. Rytoj pat atvykstą Fredriko vežimai jų išsigabenti. Visą tariamos draugystės su Pilkingtonu laikotarpį Napoleonas, pasirodo, slapčiomis vedė derybas su

Fredriku.

Bet kokie santykiai su Foksvudu buvo nutraukti, Pilkingtonui pasiųsti užgaulūs laišakai. Balandžiams liepta vengti Pinčfildo fermos ir šūkį „Mirtis Fredrikui!“ pakeisti „Mirtis Pilkingtonui!“ Kartu Napoleonas užtikrino gyvulius, kad gandai apie artėjantį antpuolį yra melagingi, o pasakos apie Fredriko žiaurų elgesį su savo gyvuliais – gerokai perdėtos. Visiškai tikėtina, kad šių paskalų šaltinis – Snieguolis ir jo agentai. Paaiškėjo ir tai, kad iš tiesų Snieguolis niekada nesislapstęs Pinčfildo fermoje; jis ten kaip gyvas nėra buvęs, o gyvena – ir gana prabangiai – Foksvude, išlaikomas Pilkingtono. Kiaulės neatsižavėjo Napoleono gudrumu. Dėdamasis Pilkingtono draugu, jis privertė Fredriką sutikti su dvylika švarų didesne kaina. Didžiulę Napoleono išmintį, kalbėjo Spieglys, rodo tai, kad jis nepasitikęs niekuo, netgi Fredriku. Tas Fredrikas norėjęs mokėti už rąstus ne pinigais, o kažkuo, ką jis vadinęs čekiu; panašu, jog tai buvo paprasčiausias popiergalis, kuriuo pasižadama sumokėti tam tikrą sumą. Bet Napoleonas pasirodęs gudresnis. Jis pareikalavęs tikrų penkiasvarių banknotų – ir ne išvežus, o prieš išvežant rąstus. Fredrikas tuos pinigus jau sumokėjęs; jų kaip tik užteksią malūno mechanizmams nupirkti.

Tuo tarpu rąstai buvo skubiai kraunami į vežimus. Išvažiavus paskutiniajam, buvo sušauktas kitas neeilinis susirinkimas – Fredriko banknotams apžiūrėti. Palaimingai šypsodamasis, užsikabinęs abu medalius, Napoleonas gulėjo šiaudų guolyje ant pakyls, prie šono pasidėjęs pinigus, dailiai sukrautus į porceliano lėkštę. Gyvuliai vorele slinko pro ją, ir kiekvienas galėjo spoksoti iki soties. Dobilas, prikišęs nosį, net apuostė banknotus, ir balti plonyčiai popierėliai sušiuogždėjo nuo dvelksmo.

Po trijų dienų kilo didelis triukšmas. Į sodybą atrūko mirtinai perbalęs Vimperis ir, nubloškęs dviratį viduryje kiemo, stačia galva puolė trobon. Akimirksniu iš Napoleono apartamentų pasigirdo įtūžio smaigiamas riaumojimas. Žinia apie tai, kas nutiko, pasklido po ūkį gaisro greitumu. Banknotai buvo suklastoti! Fredrikui rąstai atiteko už dyką!

Napoleonas tuojau pat sukvietė gyvulius ir kraupiu balsu perskaitė mirties nuosprendį Fredrikui. Sučiuptas Fredrikas būsiąs gyvas išvirtas. Kartu Napoleonas įspėjo, kad po šitokios suktybės galima tikėtis paties blogiausio. Bet kurią akimirką Fredrikas ir jo žmonės gali pradėti seniai rengtą puolimą. Visose ūkio prieigose buvo pastatyti sargybiniai. Be to, keturi balandžiai nuskraidino į Foksvudą taikingus siūlymus, tikintis, jog tai padės atkurti gerus santykius su Pilkingtonu.

Kitą rytą priešai užpuolė ūkį. Per pusryčius atbėgo žvalgai ir pranešė, kad Fredrikas su savo sėbrais jau įžengė pro didžiuosius vartus. Gyvuliai drąsiai stojo į kovą, tačiau šį sykį pergalę pasiekti buvo ne taip lengva, kaip Mūšyje prie Tvarto. Kai priešininkus teskyrė penkios dešimtys žingsnių, penkiolika vyrų, ginkluotų pustuziniu šautuvų, pradėjo įnirtingai šaudyti. Kurtinančio pokšėjimo ir zvimbiančių šratų pabūgę gyvuliai netrukus ėmė trauktis, nors Napoleonas su Dobilu ir stengėsi įkvėpti jiems drąsos. Ne vienas jau buvo sužeistas. Gyvuliai išsislapstė trobesiuose ir išsigandę spoksojo pro plyšius sienose. Visa didžioji ganykla kartu su malūnu buvo prieš rankose. Valandėlę netgi Napoleonas atrodė sutrikęs. Jis žingsniavo iš vieno kampo į kitą, netardamas nė žodžio; sustandėjusi jo uodega nervingai trūkčiojo. Ilgesingi žvilgsniai krypo į Foksvudo pusę. Jeigu ateitų į pagalbą Pilkingtonas su vyrais, dar būtų galima tikėtis pergalės. Bet čia sugrįžo keturi balandžiai, vakar siųsti pas Pilkingtoną. Vienas laikė snape popieriaus skiautę. Joje pieštuku buvo parašyta: „Taip jums ir reikia“.

Fredrikas su savo žmonėmis tuo tarpu apstojo malūną. Gyvuliai nuščiuvo. Vienas iš vyrų paėmė į rankas laužtuvą, kitas – kūjį.

– Beviltiška! – sušuko Napoleonas. – Mūsų sienos tokiems žaisliukams per storos. Šitai jie vargs visą savaitę. Nebijokit, draugai!

Tačiau Benjaminas ir toliau įdėmiai stebėjo žmonių veiksmus. Tiedu su laužtuvu ir kūju ties pamatu

kalė skylę. Lėtai, kone su šypsena, Benjaminas palingavo savo ilgą snukį.

– Taip ir maniau, – tarė jis. – Argi nematote, ką jie daro? Tuoju pils į tą skylę paraką.

Gyvuliai, apimti siaubo, laukė kas bus toliau, nes dabar išlįsti iš slėptuvių buvo pavojinga. Netrukus vyrai išlakstė į šalis, ir nuaidėjo kurtinantis sprogimas. Balandžiai plastelėjo į orą, o visi gyvuliai, išskyrus Napoleoną, sukrito ant pilvų ir prisidengė galvas. Kai po valandėlės jie atsistojo, ten, kur turėjo būti malūnas, tvyrojo didžiulis juodas debesis. Palengva vėjelis išsklaidė dūmus. Malūnas buvo dingęs!

Pamatę tokį vaizdą gyvuliai atgavo drąsą. Baimę ir neviltį, iki šiol juos kausčiusią, nuvijo įniršis dėl tokio niekšiško, žemo poelgio. Nuskambėjo galingas keršto šauksmas, ir nelaukdami jokių įsakymų, jie būriu puolė priešą. Šį kartą gyvuliai nebekreipė dėmesio į baisiuosius šratas, lyg kruša pasipylusius į jų pusę. Mūšis buvo aršus ir negailestingas. Žmonės šaudė be paliovos, o kai gyvuliai prasiveržė artyn, daužė juos lazdomis ir spardė sunkiais kaustytais batais. Žuvo viena karvė, trys avys ir dvi žąsys, beveik visi buvo sužeisti. Netgi Napoleonui, kuris kovos veiksmams vadovavo iš užnugario, šratas nukirto uodegos galiuką. Žmonėms irgi gerokai kliuvo: trims Dobilu kanopos prakirto galvas, vienam karvė ragu pradūrė pilvą, kitam Džesė su Cile bemaž nuplėšė kelnes. O kai devynetas Napoleono apsaugos šunų, kuriuos jis buvo primokęs apeiti priešą patvoriu, žvėriškai lodami staiga išdygo jų pašonėje, žmones apėmė panika. Matydamas, kad gresia apsuptis, Fredrikas suriko savo vyrams trauktis, ir netrukus tie bailiaširdžiai jau nešė kulnis, gelbėdami savo brangiąsias gyvybes. Gyvuliai vijosi priešininkus iki pat palaukės ir dar suspėjo kelis apspardyti, kol šie brovėsi pro spygliuotą gyvatvorę.

Pergalę gyvuliai laimėjo, bet patys vos besilaikė ant kojų. Plūsdami kraujais, jie nušlubčiojo atgal, link sodybos. Pamatę ant žolės tįsančius žuvusiųjų draugų kūnus daugelis susijaudinę net pravirko. Valandėlę jie pastovėjo, gedulingai tylėdami, toje vietoje, kur dar neseniai stovėjo malūnas. Deja, jo nebebuvo; iš viso jų darbo bemaž neliko nė pėdsako! Netgi pamatai buvo apgriauti. Ir atstatymui, kaip kad anąsyk, nebeliko pabirusių akmenų. Sprogimo jėga nubloškė juos kažin kur. Galėjai pamanyti, kad vėjo malūno čia niekada nė nebuvo.

Prie sodybos juos pasitiko Spieglys – strakinėjantis, vizginantis uodegą ir šypsantis iš pasitenkinimo; mūšyje jis kažkodėl nedalyvavo. Ir tada gyvuliai išgirdo iškilmingą šautuvo driokstelėjimą.

– Kodėl jis iššovė! – paklausė Dobilas.

– Mūsų pergalės garbei! – sušuko Spieglys.

– Kokios pergalės? – nusistebėjo Dobilas. Jo keliai kraujavo, jis buvo pametęs pasagą, persiskėlęs kanopą, ir gal koks tuzinas šratų lindėjo užpakalinėje kojoje.

– Kaip kokios pergalės, drauge? Argi mes neišginėm priešų iš mūsų žemės – šventos Gyvulių Ūkio žemės?

– Bet jie sugriovė malūną. O mes jį statėme dvejus metus!

– Na ir kas? Pastatysim kitą malūną. Pastatysim šešis malūnus, jeigu panorėsim. Jūs nesuvokiate, drauge, kokį žygdarbį mes atlikom. Priešas buvo užgrobęs tą žemę, ant kurios mes visi čia stovim. O dabar – Draugo Napoleono dėka – mes atsikovojom kiekvieną jos pėdą!

– Juk mes atsikovojom tik tai, ką turėjom, – tarė Dobilas.

– Tai ir yra mūsų pergalė, – pasakė Spieglys.

Gyvuliai įslubčiojo į kiemą. Šratai, įstrigę Dobilui į koją, kėlė nepakenčiamą skausmą. Dobilas puikiai įsivaizdavo, koks sunkus bus darbas atstatyti malūną iš pamatų, ir mintyse jau mėgino jam nusiteikti. Pirmą sykį Dobilui dingtelėjo, kad jam jau vienuolika metų ir kad garsieji jo raumenys, ko gero, nebe tokie, kokie buvo anksčiau.

Tačiau kai gyvuliai pamatė plazdančią žaliąją vėliavą, kai vėl išgirdo šautuvo šūvį – iš viso buvo iššauta septynis kartus – ir kai išklausė Napoleono kalbą, šlovinančią jų žygius, jie pagaliau suprato, kokią didžią pergalę laimėjo. Mūšyje kritę gyvuliai buvo iškilmingai palaidoti. Dobilas su Kamane traukė vežimą, atstojantį katafalką, o procesijos priešakyje ėjo pats Napoleonas. Šventėms buvo paskirtos ištisos dvi dienos. Skambėjo dainos, kalbos ir šautuvo šūviai, kiekvienam gyvuliui buvo įteikta speciali dovana – obuolys; kiekvienas paukštis gavo po šešiasdešimt gramų grūdų, kiekvienas šuo – po tris sausainius. Buvo paskelbta, kad mūšis nuo šiol vadinsis Mūšiu prie Malūno ir kad Draugas Napoleonas įsteigęs naują apdovanojimą – Žaliosios Vėliavos Ordiną, kuris pirmiausia tekęs jam pačiam. Visuotinės linksmybės padėjo gyvuliams užmiršti ir nesėkmę su banknotais.

Tai nutiko praėjus kelioms dienoms. Kiaulės rūsyje aptiko dėžę viskio, pražiūrėtą kadaise apeinant valdas. Tą naktį iš trobos sklido garsus dainavimas, į kurį, visų nuostabai, pynėsi ir „Anglų žvėrių“ motyvai. Apie pusę dešimtos gyvuliai matė, kaip Napoleonas, užsimaukšlinęs seną Džonso cilindrą, išlėkė pro galines duris, paknopstomis apšuoliavo aplink kiemą ir vėl dingo troboje. Užtat rytą ūkis skendėjo tyloje. Kiaulių nebuvo girdėti nė balso. Tik apie devintą pasirodė Spieglys, prislėgtas ir vos paeinantis, blausiomis akimis, nulėpusia uodega, – aiškiai rimtai susirgęs. Jis sukvietė gyvulius ir pasakė turįs jiems pranešti siaubingą naujieną. Miršta Draugas Napoleonas!

Kilo baisi rauda. Prie trobos durų buvo paklota šiaudų, visi gyvuliai vaikščiojo tik ant kanopų galų. Su ašaromis akyse jie klausinėjo vienas kitą, ką gi reikės daryti, jeigu jų Vadas juos paliks. Sklido kalbos, kad Snieguoliui galų gale pavyko įberti nuodų Napoleonui į maistą. Vienuoliktą valandą Spieglys vėl atnešė žinių.

Kaip savo paskutinę valią Napoleonas paskelbęs svarbų dekretą: už alkoholio gėrimą bus baudžiama mirtimi.

Tačiau į vakarą Napoleono sveikata šiek tiek pasitaisė, ir kitą rytą Spieglys jau pranešė, kad jis sparčiai sveiksta. Tos dienos vakare Napoleonas jau kibo į darbą, o kitą dieną gyvuliai sužinojo, kad jis paliepęs Vimperiui nupirkti Vilingdone brošiūrų apie aludarystę ir spirito varymą. Po savaitės Napoleonas davė nurodymą suarti nedidelę pievelę, kurią anksčiau buvo ketinama skirti nebeišgalintiems dirbti gyvuliams. Buvo paaiškinta, kad ši ganykla esanti nualinta ir ją reikės užsėti iš naujo; tačiau netrukus pasklido žinia, kad Napoleonas čia auginsiąs miežius.

Maždaug tuo metu nutiko keistas įvykis, kurio reikšmės niekas taip ir nesuprato. Vieną naktį, apie dvyliktą valandą, gyvulius pažadino trenksmas, ir jie visi išbėgo į kiemą. Švietė mėnesiena. Prie galinės didžiojo kluono sienos, ant kurios buvo surašyta Septynetas Priesakų, mėtėsi perlūžusios kopėčios. Šalia jų tysojo apglumęs Spieglys, čia pat gulėjo žibintas, teptukas ir apvirtęs dažų kibirėlis. Akies mirksniu Spieglį apstojo šunys ir, kai šis atsigavo, parlydėjo jį į trobą. Niekas iš gyvulių nesusigaudė, ką tai galėtų reikšti, išskyrus galbūt Benjaminą, kuris nuovokiai palinkėjo galvą, bet savo minčių taip ir neišsakė.

Po kelių dienų Murielė, skaitinėdama Septynetą Priesakų, pastebėjo, kad tarp jų esama dar vieno, kurį gyvuliai blogai atsimena. Juk niekas neabejojo, kad Penktasis Priesakas yra toks: „Gyvuliai negeria alkoholio“, bet iš tiesų du žodžius visi buvo pamiršę. Tikrasis Priesakas skambėjo šitaip: „Gyvuliai negeria alkoholio *be saiko*“.

Įskilusi Dobilo kanopa ilgai negijo. Gyvuliai, baigę švęsti pergalę, jau kitą dieną ėmėsi atstatinėti malūną. Dobilas griežtai atsisakė praleisti bent vieną darbo dieną ir laikė garbės dalyku niekam neparodyti, jog jis kenčia. Vien Kamanei vakarais prisipažindavo, niekam daugiau negirdint, kad kanopą vis dėlto skauda. Kamanė gydė ją pavilgais iš sukramtytų žolelių ir drauge su Benjaminu

įkalbinėjo Dobilą taip smarkiai nesiplėšyti. „Arklių plaučiai neamžini“, – tikino juodu Dobilą. Tačiau šis jų neklausė. Jis, girdi, teturįs vienintelę svajonę, kuri dar galinti išsipildyti, – kol neatėję pensijos metai, pamatyti, kaip sukasi malūno sparnai.

Kadaise, kai ėmė rasti pirmieji Gyvulių Ūkio įstatymai, pensinis amžius buvo nustatytas toks: kiaulėms ir arkliams – dvylika metų, karvėms – keturiolika, šunims – devyneri, avims – septyneri, vištoms ir žąsims – penkeri. Buvo numatytos ir dosnios senatvės pensijos. Iki šiol dar nė vienas gyvulys nebuvo išėjęs į pensiją, tačiau pastaruoju metu šis klausimas vis dažniau buvo svarstomas. Pievelę už sodo paskyrus miežiams, pasklido gandas, kad karšinciams būsiąs atitvertas didžiosios ganyklos kampas. Buvo šnekama, kad arkliai pensijos gausią po penkis svarus grūdų, žiemą – po penkiolika svarų šieno per dieną ir dar priedo morką, o visuotinių švenčių progomis galbūt netgi obuolį. Dobilui dvylika metų turėjo sukakti jau kitos vasaros pabaigoje.

Tuo tarpu gyvenimas buvo nelengvas. Ir ši žiema gyvulių nelepino, maisto netgi dar labiau trūko. Vėl buvo sumažinti daviniai – išskyrus kiaulių ir šunų. Kaip paaiškino Spieglys, lygiava dalijant maistą būtų prieštaravusi Gyvulizmo principams. Šiaip ar taip, jis be didelio vargo įrodė gyvuliams, kad maisto iš tikrųjų netrūksta, kad tik paviršutiniškai žvelgiant gali susidaryti toks įspūdis. Šiuo metu, tiesa, davinius peržiūrėti (Spieglys niekuomet nesakydavo „sumažinti“, tik „peržiūrėti“) verčiančios aplinkybės, tačiau, palyginti su Džonso laikais, gyvenimas stublinamai pagerėjęs. Ausį veriančiu balsu berdamas skaičius, jis įtikinėjo gyvulius, kad dabar jie išauginą daugiau avižų, šieno ir ropių negu Džonso valdymo metais, kad trumpesnė jų darbo diena, kad jie geria geresnės kokybės vandenį, kad ilgiau gyvena, kad dabar mažesnis jauniklių mirtingumo nuošimtis, kad savo garduose jie turį daugiau šiaudų ir kad juos mažiau kandžiojančios blusos. Gyvuliai tikėjo kiekvienu Spieglio žodžiu. Teisybę sakant, Džonsas ir tai, ką jis simbolizavo, jau buvo bemaž išblėšę jiems iš atminties. Jie matė savo gyvenimą – rūstų ir skurdų, jie dažnai būdavo alkani, šalo, dirbo nuo tamsos iki tamsos. Bet visi puikiai žinojo, kad senais laikais buvo dar blogiau. Ir mielai tuo tikėjo. Be to, anais laikais jie vergavo, o dabar gyvena laisvi – štai kas visų svarbiausia, neužmiršdavo pridurti Spieglys.

Ūkyje gerokai padaugėjo burnų, kurias reikėjo maitinti. Rudenį bemaž vienu metu apsivaikavo keturios kiaulės; visos drauge jos atsivedė trisdešimt vieną paršelj. Paršeliai gimė keršai margi, ir kadangi, išskyrus Napoleoną, daugiau kuilių ūkyje nebuvo, gyvuliai nesunkiai įspėjo tėvystę. Buvo paskelbta, kad vėliau, įsigijus plytų ir medienos, sodelyje jiems bus pastatyta mokykla. O kol kas paršelius virtuvėje lavino pats Napoleonas. Žaisti jie buvo pratinami atskirai nuo kitų jauniklių. Maždaug tuo metu atsirado ir tokia taisyklė: jeigu ant tako susitinkanti kiaulė ir koks kitas gyvulys, tas kitas privaląs pasitraukti iš kelio; be to, visoms kiaulėms, kad ir kokio jos būtų buvusios rango, buvo leista sekmadieniais ryšėti ant uodegų žalius kaspinus.

Praėję metai buvo gana sėkmingi, bet ūkiui visvien labai trūko pinigų. Reikėjo pirkti plytų, smėlio ir kalkių mokyklos statybai, reikėjo taupyti malūno mechanizmams. Reikėjo ir aliejaus lempoms, ir žvakių, ir cukraus Napoleono stalui (kitoms kiaulėms cukrų jis draudė vartoti, idant jos nestorėtų), ir tokių dalykų, kaip įrankiai, vyns, virvės, viela, geležis ir sausainiai, kurių atsargos greitai seko. Buvo parduota dalis šieno ir bulvių derliaus, susitarta išvežti daugiau kiaušinių – net po šešis šimtus kas savaitę, taigi tais metais vištos vos beišperėjo pakankamai viščiukų savo pulkui palaikyti. Gruodį mažintas davinys vasarį vėl sumažėjo, garduose buvo uždrausta degti lempas – reikėjo taupyti aliejų. Tačiau kiaulės pažiūrėti buvo gana patenkintos ir netgi po truputį tuko. Vieną vasario pabaigos pavakarę gyvuliai kieme užuodė keistą, bet nepaprastai gardų, apetitą žadinantį kvapą, kuris sklido iš nedidelio namelio už virtuvės – kadaise ten buvo įrengtas bravoras, Džonso laikais taip nėsyk ir neužkurtas. Kažkuris iš gyvulių pažino, kad tai verdamų miežių kvapas. Gyvuliai godžiai traukė jį į šnerves ir svarstė, ar tik negausią vakarienei šiltimo. Bet jokio viralo jie negavo, o kitą sekmadienį

buvo paskelbta, kad nuo šiol visi miežiai turi būti paliekami kiaulėms. Pieva už sodo jau buvo visa jais užsėta. Netrukus gyvuliai sužinojo, kad dabar kiekviena kiaulė kasdien gaunanti po kvortą alaus, o Napoleonui tenkas visas gorčius, kuris patiekiamas jam brangiojo servizo sriubos dubenyje.

Kad ir kaip ten būtų, visus sunkumus, kuriuos gyvuliams teko pakelti, iš dalies atlygino tai, kad gyvenimas dabar buvo kur kas didingesnis. Daugiau buvo dainuojama, daugiau sakoma kalbų, daugiau einama iškilmingų eisenų. Napoleono potvarkiu kartą per savaitę buvo rengiama Spontaniška Demonstracija gyvulių kovoms ir pergalems paminėti. Nustatytu laiku visi mesdavo darbą ir, kariškai išsirikiavę, žygiuodavo apie ūkį – priekyje kiaulės, už jų arkliai, paskui karvės, avys ir galiausiai naminiai paukščiai. Iš šonų procesiją lydėdavo šunys, o vesdavo juodasis Napoleono gaidys. Dobilas su Kamane kiekvienąsyk nešdavo žalią vėliavą su rago ir kanopos ženklų bei užrašų: „Tegyvuoja Draugas Napoleonas!“ Po to būdavo skaitomos eilės, sukurtos Napoleono garbei, Spieglys rėždavo kalbą – ataskaitą apie vis didėjančią maisto produktų gamybą, o ypatingomis progomis būdavo iššaukiami iš šautuvo. Aktyviausios Spontaniškų Demonstracijų dalyvės buvo avys, ir jeigu kas nors imdavo bambėti (ir tokių vienas kitas atsirasdavo, kai šalia nebūdavo kiaulių ar šunų), kad jie tuščiai leidžia laiką ir be reikalo šašą, jos kaipmat užbliaudavo „Keturiškos kojos – gerai, dvi kojos – blogai!“ ir nutildydavo niurzgalius. Bet apskritai gyvuliai džiaugėsi tokiomis šventėmis. Jos tarytum dar sykį primindavo, kad jie, šiaip ar taip, yra patys sau šeimnininkai ir kad dirba savo pačių labui. Dainos, eitynės, Spieglio skelbiamos skaičių virtinės, šautuvo griausmas, gaidžio giedojimas ir vėliavos plazdėjimas padėdavo jiems užmiršti – kad ir neilgam – gurgiančius pilvus.

Balandžio mėnesį Gyvulių Ūkis buvo paskelbtas Respublika; taigi gyvuliams reikėjo išsirinkti Prezidentą. Kandidatas tebuvo vienas – Napoleonas, ir visi vieningai atidavė už jį savo balsus. Tą pačią dieną gyvuliai sužinojo, kad rasti nauji dokumentai, dar labiau atskleidžiantys Snieguolio ir Džonso sąmokslą. Paaikškėjo, kad Snieguolis ne vien, kaip kad anksčiau buvo manoma, mėginęs apgaule pakreipti Mūšio prie Tvarto eigą prieš naudai, bet ir atvirai kovėsis Džonso pusėje. Dar daugiau: iš tikrųjų ne Džonsas, o jis vadovavęs žmonių pajėgoms ir stojęs į mūšį su šūkiu „Tegyvuoja Žmonija!“. O kruvinus dryksnius Snieguolio nugaroje, kuriuos kai kas iš gyvulių dar prisiminė, išrėžusios Napoleono iltys.

Vidurvasarį nelauktai parsirado juodvarnis Mozė, nematytas jau keletą metų. Jis buvo beveik nepasikeitęs, kaip ir anksčiau vengė darbo ir taip pat karštai kalbėjo apie Saldėsių Kalną. Įsitaisęs ant kokio kuolo, skėtriodamas savo juodais sparnais, jis gražbyliaudavo valandų valandas, jeigu tik atsirasdavo norinčių klausyti. „Tenai, aukštybėse, draugai, – iškilmingai pradėdavo Mozė, didžiuliu snapu baksnodamas į dangų, – anapus to juodojo debesies, dunkso Saldėsių Kalnas, toji laimės šalis, kur mes, vargdieniai, po visų kančių atrasime amžiną poilsį!“ Jis netgi sakėsi, kad buvo ten užskridęs, matęs amžinai žaliuojančius dobilų laukus ir sėmenų išspaudomis bei cukraus gabaliukais apkibusius krūmus. Daugelis gyvulių juo tikėjo. Gyvenam pusbadžiu, sunkiai dirbam, samprotavo jie, vadinas, teisingumo dėlei kažkur turėtų egzistuoti geresnis pasaulis. Kiaulių požiūris į Mozę buvo visiškai nesuprantamas. Jos visos su panieka tvirtino, kad kalbos apie Saldėsių Kalną yra gryniausiais melas, bet vis dėlto leido Mozei pasilikti ūkyje, nieko nedirbti ir gauti kasdien po stiklinaitę alaus.

Užgijus kanopai, Dobilas dar įnirtingiau kibo į darbą. Tais metais visi plūkėsi nelyginant katorgininkai. Be įprastų darbų laukuose ir prie vėjo malūno, dar reikėjo statyti mokyklą paršeliams, kuri buvo pradėta kovo mėnesį. Nuolatos galvojant apie valgį, darbo valandos slinkdavo kankinamai lėtai, bet Dobilas niekuomet nenukardavo nosies. Nė vienu žodžiu ar veiksniu jis neišsiduodavo, kad jėgos jau nebe tos kaip kadaise. Tik jo išvaizda buvo mažumą pasikeitusi: oda netekusi ankstesnio žvilgesio, o stambiosios šlaunys tarytum subliūskusios. Dobilas atsiganyšias pavasarį, kalbėjo gyvuliai; bet atėjo pavasaris, o Dobilas taip ir neatsigavo. Kai, tempiant karjero šlaitu kokį didesnį luitą,

Dobilas iš visų jėgų įsirėždavo, gyvuliams neretai atrodydavo, kad ant kojų jį laiko vien ryžtas užbaigti tai, kas pradėta. Tokiomis akimirkomis jis krutindavo lūpas tarsi mėgindamas pasakyti: „Dirbsiu dar atkakliau“, tačiau balsu tų žodžių jau nevaliodavo ištarti. Dar sykį Kamanė su Benjaminu įspėjo jį pasaugoti sveikatą, bet Dobilas kaip ir anksčiau nekreipė dėmesio. Artėjo dvyliktasis jo gimtadienis, ir Dobilui rūpėjo tik viena – prieš išeinant į pensiją sukaupti kuo didesnę akmenų atsargą malūno statybai.

Vieną vėly vasaros vakarą ūkį aplėkė žinia, kad Dobilui, išėjusiam partempti iš karjero vežimą akmenų, kažkas atsitikę. Tą žinią netrukus patvirtino žaibu atskrieję du balandžiai: „Dobilas nugriuvo! Jis guli ant šono ir negali atsikelti!“

Bemaž pusė ūkio gyvulių subėgo į kalvelę, prie vėjo malūno. Tenai, tarp vežimo ienų, paslikas gulėjo Dobilas – ištempęs kaklą, negalėdamas pakelti galvos. Jo akys buvo apsilaususios, šonai išmušti prakaito. Iš burnos plonyte srovele tekėjo kraujas. Kamanė suklupo šalia:

– Dobilai, kas tau?

– Greičiausiai plautis, – silpnu balsu pratarė Dobilas. – Nesvarbu. Malūną užbaigsit ir be manęs. Akmenų suvežta jau nemažai. Visvien man buvo likę dirbti tik mėnuo. Teisybę sakant, aš jau seniai laukiau tos dienos, kai pagaliau atsipusiu. O kadangi Benjaminas irgi jau senas, galbūt jam bus leista išeiti į pensiją kartu su manim, kompanijai palaikyti.

– Dobilui reikia nedelsiant padėti, – jaudinosi Kamanė. – Kas nors nubėkit pranešti Spiegliui.

Gyvuliai nuskubėjo atgal į sodybą pasakyti Spiegliui, kas atsitikę. Prie Dobilo liko vien Kamanė su Benjaminu, kuris, atsigulęs šalia, savo ilga uodega vaikė nuo jo muses. Gal po ketvirčio valandos pasirodė Spieglys – susirūpinęs, kupinas užuojautos. Draugas Napoleonas, pareiškė jį, didžiai susikrimto išgirdęs apie nelaimę, kuri ištikusi vieną iš labiausiai ūkiui atsidavusių darbininkų, ir šiuo metu deda visas pastangas, kad paguldytų Dobilą į Vilingdono ligoninę. Gyvuliams tai nelabai patiko. Be Molės ir Snieguolio, joks gyvulys niekada nebuvo iškėlęs kojos iš ūkio, ir jiems buvo baisu pagalvoti, kad sergantis jų draugas atsidurs žmonių rankose. Tačiau Spieglys lengvai įtikino juos, kad Vilingdono veterinaras pasirūpinsiąs Dobilu geriau, negu tai galima padaryti ūkyje. Po valandėlės, kai Dobilas šiek tiek atsigavo, gyvuliai vargais negalais pastatė jį ant kojų ir nuvedė į gardą, o Benjaminas ir Kamanė sutaisė jam minkštą šiaudų guolį.

Dvi dienas Dobilas pragulėjo garde. Kiaulės atsiuntė jam didžiulį butelį rausvų vaistų iš vonios vaistinėlės, ir Kamanė dusyk per dieną, po valgio, girdė jais Dobilą. Vakaraus jį nesitraukė nuo ligonio, šnekino jį, o Benjaminas baidė šalin muses. Dobilas sakėsi labai nesigraužias, kad taip atsitikę. Jis manęs pagyventi dar trejetą metelių – jeigu, žinoma, pasveiksiąs – ir laukte laukiąs tų dienų, kai galės ramiai sau rupšnoti žolę didžiosios ganyklos kampe. Pirmą sykį gyvenime jis turėsiąs laiko šviestis ir lavintis. Visus tuos metus, kuriuos jam dar skirta gyventi, kalbėjo Dobilas, jis ketinąs skirti likusių abėcėlės raidžių mokymuisi.

Deja, Benjaminas ir Kamanė galėjo slaugyti Dobilą tik po darbo, o furgonas jo išsivežti atvažiavo vidury dienos. Gyvuliai, prižiūrimi vienos kiaulės, tuo metu ravėjo ropes. Jie tiesiog apstulbo, pamatę šuoliais atlekiantį ir visa gerkle bliaunantį Benjaminą. Pirmą kartą gyvuliai matė jį tokį susijaudinusį, o juo labiau – šuoliuojantį. „Greičiau, greičiau!“ – šaukė Benjaminas. – Čionai! Išveža Dobilą!“ Nelaukdami, ką pasakys kiaulė, gyvuliai metė darbą ir parbėgo į sodybą. Ir tikrai, kieme stovėjo didžiulis dengtas dvikinkis furgonas su kažkokiu užrašu ant šono; ant pasostės sėdėjo gudraus veido žmogėnas su katiliuku ant galvos. Dobilo gardas buvo tuščias.

Gyvuliai apstojo furgoną.

– Viso gero, Dobile! – skandavo jie. – Viso geriausio!

– Kvailiai! Kvailiai! – ėmė šaukti Benjaminas, lakstydamas aplinkui ir trypdamas savo mažytėmis

kanopomis. – Kvailiai! Argi nematot, kas užrašyta ant furgono?

Gyvuliai suglumę nutilo. Murielė ėmė skiemenimis skaityti užrašą. Tačiau Benjaminas nustūmė ją šalin ir mirtinoje tyloje perskaitė:

– „Alfredas Simondzas, kailialupys ir muiladarys, Vilingdonas. Prekiauju odomis ir kaulamilčiais. Aprūpinu maistu šunides“. Nejaugi nesupratot, ką tai reiškia? Dobilas vežamas pas skerdiką!

Gyvuliai aiktelėjo iš siaubo. Tuojau pat žmogėnas su katiliuku paragino arklius, ir furgonas išdardėjo iš kiemo. Gyvuliai pasileido jam iš paskos, šaukdami ne savo balsais. Kamanė išsiveržė į priekį. Tuo tarpu furgonas padidino greitį, ir ji mėgino pasileisti šuoliais, bet stambioms jos kojoms pritrūko eiklumo. „Dobile! – šaukė Kamanė. – Dobile! Dobile! Dobile!“ Tą akimirką, tarsi Dobilas būtų išgirdęs riksmus, mažyčiame langelyje furgono užpakalyje pasirodė jo galva su balta juostele išilgai nosies.

– Dobile! – klaikiu balsu šaukė Kamanė. – Dobile! Išlipk! Greičiau išlipk! Jie veža tave mirti!

Visi gyvuliai ėmė sutartinai rėkti: „Išlipk, Dobile, išlipk!“ Tačiau furgonas jau buvo įsibėgėjęs ir nesulaikomai tolo. Nežinia, ar suprato Dobilas, ką jam šaukė Kamanė. Tik jo veidas dingo iš langelio, ir furgono viduje pasigirdo trankus kanopų bildesys. Dobilas, matyt, bandė išlaužti furgono sieną. Buvo laikai, kai tokį furgoną jis keliais kanopų smūgiais būtų sutrupinęs į šipulius. Deja! Jėgos buvo jį apleidusios, ir netrukus kanopų beldimas ėmė silpti, o galiausiai ir visai liovėsi.

Nevilties apimti gyvuliai ėmė melsti arklius, traukiančius furgoną, kad šie sustotų. „Draugai! Draugai! – šaukė jie. – Nevežkite savo brolio į mirtį!“ Tačiau bukalgalviai padarai, nesusigaudydami, kas vyksta, tik pakarpė ausimis ir pasileido dar sparčiau. Dobilas langelyje nebesirodė. Kažkam per vėlai šovė mintis, kad pasukus tiesiai per lauką galima suskubti uždaryti vartus; bet furgonas jau buvo išlėkęs į vieškelį ir sparčiai tolo. Dobilas jie daugiau nebematė.

Po trijų dienų buvo paskelbta, kad jis miręs Vilingdono ligoninėje, nors jam ir buvusi suteikta visokeriopa pagalba, kokios tik gali tikėtis arklys. Šią žinią atnešė Spieglys. Jis sakėsi budėjęs prie mirštančio Dobilas.

– Nieko panašaus iki šiol dar nebuvau patyręs! – pasakojo Spieglys, braukdamas ašaras. – Iki paskutinės akimirkos aš nesitraukiau nuo jo. Prieš pat mirtį, beveik neturėdamas jėgų kalbėti, jis sušnabždėjo man į ausį, kad labiausiai jis gailisi, jog tenka mirti neužbaigus statyti malūno. „Pirmyn, draugai! – šnabždėjo jis. – Pirmyn, vardan Sukilimo! Tegyvuoja Gyvulių Ūkis! Tegyvuoja Draugas Napoleonas! Napoleonas visuomet teisus“. Tokie buvo paskutiniai jo žodžiai, draugai.

Čia Spieglio laikysena staiga pasikeitė. Jis valandėlę patylėjo, mažytėmis akutėmis įtariai šaudydamas aplinkui, ir tik po to tęsė savo kalbą.

Jis sužinojęs apie kvailus ir kenksmingus gandus, kurie sklidę išvežant Dobilą. Kai kurie gyvuliai atkreipę dėmesį, kad ant furgono buvo užrašyta „Kailialupys“, ir skubotai padarę iš to išvadą, jog Dobilas vežamas pas skerdiką. Tiesiog neįmanoma patikėti, kalbėjo Spieglys, kad galėję atsirasti tokių bukapročių. Nejaugi, piktinosi jis, nejaugi jie drįsę suabejoti savo mylimuoju Vadu Draugu Napoleonu? O paaiškinimas esąs labai paprastas. Furgonas anksčiau priklausęs kailialupiui, ir jį nusipirkęs veterinaras paprasčiausiai nespėjo uždažyti senojo užrašo. Iš čia ir kilęs tas nesusipratimas.

Išgirdus šiuos žodžius, gyvuliams tiesiog akmuo nuo širdžių nusirito. O kai Spieglys pridūrė dar kelias jaudinančias smulkmenas apie paskutines Dobilas valandas, apie nuoširdų rūpestį ir brangius vaistus, už kuriuos Napoleonas nedvejodamas sumokėjęs, išnyko paskutinės gyvulių abejonės, ir sielvartą dėl draugo šiek tiek apmaldė mintis, kas jis bent mirė laimingas.

Kito sekmadienio rytą susirinkime apsilankė Napoleonas ir perskaitė trumpą oraciją Dobilas garbei. Nebuvę jokios galimybės, pasakė jis, parsigabenti velionio palaikų ir palaidoti ūkyje, bet jis įsakęs priskinti sode lauro lapų, nupinti iš jų didžiulį vainiką ir padėti ant Dobilas kapo. Be to, po kelių dienų

kiaulės ketinančios surengti iškilmingą banketą, skirtą šviesiam Dobilo atminimui. Baigdamas Napoleonas priminė du Dobilo mėgstamus šūkius: „Dirbsiu dar atkakliau“ ir „Draugas Napoleonas visuomet teisus“ – šūkius, kuriuos, pasak jo, kiekvienas gyvulys turėtų laikyti savais.

Tą dieną, kai turėjo vykti banketas, bakalėjininko furgonas iš Vilingdono atgabeno į sodybą didžiulę medinę dėžę. Visą vakarą iš trobos sklido garsus dainavimas, kuris paskui peraugo į įnirtingą ginčą ir prieš vidurnaktį užsibaigė baisiu dūžtančio stiklo žvangesiu. Kitą dieną iki pat pietų iš trobos nebuvo girdėti nė garso, ir ūkį apkeliavo gandas, kad kiaulės nežinia kaip prasimaniosios pinigų dar vienai viskio dėžei.

10

Bėgo metai. Vasara vijo vasarą, kone akies mirksniu pralėkdavo trumpos gyvulių dienos. Atėjo laikas, kai iš tų, kurie dar prisiminė senas dienas iki Sukilimo, liko vien Kamanė, Benjaminas, juodvarnis Mozė ir būrelis kiaulių.

Murielė jau buvo mirusi; mirė Cilė, Džesė ir Pinčeris. Mirė ir Džonsas – jis gavo galą girtuoklių prieglaudoje kažkur kitame grafystės krašte. Snieguolis buvo užmirštas. Dobilo irgi niekas nebeprisiminė, išskyrus tuos, kurie jį pažinojo. Kamanė suseno, išpurto, jos sąnariai vos besilankstė, akys traiškanojo. Jau prieš dvejus metus ji buvo užsitarnavusi poilsį, tačiau ne tik ji, bet ir nė vienas iš gyvulių į pensiją taip ir nebuvo išleistas. Seniai niekas nebekalbėjo apie tai, kad nusenusiems gyvuliams reikėtų atitverti ganyklos kampą. Napoleonas tapo gerai sumitusiu kuiliu ir dabar svėrė net pusantra šimto kilogramų. Spieglys irgi taip nutuko, kad vos begalėjo ką įžiūrėti pro uždribusius antakius. Vienas Benjaminas liko bemaž nepasikeitęs, tik šiek tiek papilkėjęs aplink snukį ir po Dobilo mirties pasidaręs dar niūresnis ir nekalbesnis.

Per tą laiką ūkyje gerokai padaugėjo gyventojų, nors prieaugis ir nebuvo toks didelis, kaip tikėtasi. Užaugo nauja karta, kuriai Sukilimas tebuvo miglotas mitas, perduodamas iš vienujų lūpų į kitas, o tie gyvuliai, kuriuos ūkis nusipirko iš kitur, apskritai nieko apie jį nebuvo girdėję. Dabar ūkis, be Kamanės, turėjo trejetą arklių. Visi trys buvo labai dori, puikūs darbininkai ir geri draugai, tačiau kaip reta kvaili. Nė vienas iš jų neįstengė išmokti daugiau kaip dviejų pirmųjų abėcėlės raidžių. Jie nuoširdžiai tikėjo viskuo, kas jiems buvo pasakojama apie Sukilimą ir Gyvulizmo principus, ypač jeigu pasakodavo Kamanė, kuriai jie jautė pagarbą kone kaip motinai; tik abejotina, ar jie ką nors suprasdavo.

Ūkis dabar buvo turtingesnis negu anksčiau ir geriau tvarkomas: jis netgi šiek tiek prasiplėtė, prisidūręs iš Pilkingtono nupirktus du laukus. Vėjo malūnas galų gale buvo užbaigtas, gyvuliai įsigijo kuliąmąją, pasistatė daržinę ir dar daugybę naujų pastatų pastatėlių. Agentas Vimperis nusipirko brikelę. Tiesa, vėjo malūnas elektros energijos taip ir negamino. Jame buvo malami grūdai, – ūkis iš to gaudavo gražų pelną. O gyvuliai plūkėsi toliau, statydami dar vieną malūną; buvo kalbama, kad jame jau tikrai bus įtaisytos dinamos. Tačiau niekas nebeminėjo tos prabangos, apie kurią svajoti kadaise ragino Snieguolis, – elektros šviesos, šalto bei karšto vandens garduose, trijų dienų darbo savaitės. Tokias idėjas Napoleonas pasmerkė kaip prieštaraujančias Gyvulizmo dvasiai. Pati tikriausia laimė, tvirtino jis, tai – dirbti negailint jėgų ir kukliai gyventi.

Nors ūkis ir praturtėjo, gyvuliai kažkodėl nepajuto, kad gyventi pasidarė geriau – išskyrus, žinoma, kiaules ir šunis. Galbūt jie to nepajuto iš dalies todėl, kad ūkyje buvo labai daug kiaulių ir labai daug šunų. Bet jokiū būdu ne dėl to, kad kiaulės ir šunys mažiau dirbo, kaip kai kam galėjo susidaryti įspūdis. Atvirkščiai – ir Spieglys tai nuolat primindavo, – ūkyje tiesiog begalė įvairiausio organizacinio darbo. O to darbo pobūdis toks, kad kiti gyvuliai per mažai išmaną jį suprasti. Kaip pavyzdį Spieglys papasakojo, kiek prakaito kasdien išliejančios kiaulės tokiems paslaptiniams dalykams kaip „bylos“,

„ataskaitos“, „protokolai“ ir „raportai“. Tai esą didžiuliai popieriaus lakštai, kuriuos reikia smulkiai prirašyti nuo apačios iki viršaus, o paskui, jau prirašytus, sudeginti židinyje. Šis darbas nepaprastai svarbus ūkio gerovei kelti, aiškino Spieglys. Šiaip ar taip, nei kiaulės, nei šunys savo darbu maisto vis dėlto negamino; o jų buvo labai daug, ir apetitu jie nesiskundė.

Taigi kitų gyvulių gyvenimas liko koks buvęs. Kaip ir anksčiau, jie nuolat vaikščiojo alkani, miegojo ant šiaudų, vandenį gėrė iš tvenkinio, be paliovos plušėjo laukuose; žiemą juos kamuodavo šaltis, vasarą – musės. Retkarčiais senesnieji gyvuliai iš paskutiniųjų tandydavo prisiminti, ar pirmaisiais Sukilimo metais, ką tik išvarius Džonsą, gyventi buvę geriau ar blogiau negu dabar. Bet taip ir neįstengdavo. Savo dabartinio gyvenimo jie tiesiog neturėjo su kuo palyginti; jie tegalėjo pasiremti Spieglio skaičių virtinėmis, pagal kurias visuomet išeidavo, kad juo toliau, juo labiau viskas gerėja. Ilgainiui gyvuliai liovėsi sukę sau galvas, be to, ir laiko tam jie beveik neturėjo. Tik Benjaminas sakėsi prisimenąs kiekvieną savo ilgo gyvenimo dieną ir tvirtino, kad niekada nebuvo daug geriau arba daug blogiau – ir niekada nebūsią, nes alkis, sunkumai ir nusivylimai yra nuolatiniai gyvenimo palydovai.

Tačiau gyvuliai vilties neprarado. Dar daugiau, jie nė akimirkos nepaliovė didžiutis jiems tekusia garbe būti Gyvulių Ūkio nariais. Visoje grafystėje – netgi visoje Anglijoje! – nebuvo kito tokio ūkio, kuris priklausytų gyvuliams ir būtų jų pačių valdomas. Visiems jiems – net patiems jauniausiems, net ir naujokams, atsigabentiems iš tolimų, už dešimties ar dvidešimties mylių esančių fermų, – tai atrodė tikras stebuklas. Girdint iškilmingą šautuvo drioksėjimą, matant stiebo viršūnėje plazdančią žaliąją vėliavą, jų širdis užplūsdavo begalinis pasididžiavimas, o mintys krypdavo į anuos didvyriškus laikus, kai buvo išvartytas Džonsas, surašyta Septynetas Priesakų, kai vyko didžiosios kovos, kuriose buvo sumušti dvikojai grobikai. Nebuvo pamiršta nė viena iš senųjų svajonių. Nesilpo ir tikėjimas Gyvulių Respublika, kuri, Majoro pranašavimu, ateisianti, kai žaliuosius Anglijos laukus užvaldys laisvi gyvuliai. Vieną gražią dieną ji būtina ateisianti – galbūt nelabai greitai, galbūt niekam iš dabar gyvenančių nelemta jos sulaukti, bet tai įvyksią, anksčiau ar vėliau. Tikriausiai ir „Anglijos žvėrių“ melodija vienur kitur slapta paniūniuojama: šiaip ar taip, neabejotina, kad ją moka visi ūkio gyvuliai, nors niekas ir nedrįsta užtraukti visu balsu. Tegul jų gyvenimas sunkus, tegul ne visos viltys išsipildžiusios; užtat jie skiriasi nuo kitų gyvulių. Jeigu ir minta pusbadžiu, tai ne dėl to, kad privalo aprūpinti maistu tironus žmones; jeigu sunkiai dirba, tai darbo vaisiai bent jau atitenka jiems patiems. Joks padaras jų ūkyje nevaikšto dviem kojom. Joks padaras nevadina kito padaro „ponu“. Visi gyvuliai ūkyje lygūs.

Vieną dieną vasaros pradžioje Spieglys paliepė avims sekti paskui jį ir nusivedė jas į nuošalią dykvietę ūkio pakraštyje, bebaigiančią užaugti jaunais berželiais. Spieglio prižiūrimos, jos kiaurą dieną ten skabė lapus. Vakare Spieglys grįžo į sodybą vienas, palikęs avis dykvietėje, – mat oras jau buvo pakankamai šiltas. Galų gale išėjo taip, kad avys nakvojo ten visą savaitę, ir niekas iš gyvulių per tą laiką jų nematė. Užtat Spieglys išstisęs dienas praleisdavo su jomis. Gyvuliams jis aiškino, kad mokinas avis naujos dainos, ir tam reikią nuošalumo.

Tai atsitiko tuoj po to, kai sugrįžo avys. Buvo malonus vakaras. Gyvuliai, baigę darbą, traukė namo, kai staiga iš sodybos atsklido išgąstingas žvengimas. Gyvuliai krūptelėjo ir sustojo. Jie pažino Kamanės balsą.

Po akimirkos ji sužvengė dar sykį, ir visi šuoliais pasileido į sodybą. Ten jie ir pamatė tai, kas pabaidė Kamanę.

Per kiemą dviem kojom ėjo kiaulė.

Taip, tai buvo Spieglys. Jis žingsniavo kiek nerangiai, tarytum jo užpakalinėms kojom dar būtų buvę sunku nešioti tokį svorį, tačiau nepriekaištingai tiesiai. Netrukus pro trobos duris išžygiavo ilga kiaulių virtinė – ir visos ant užpakalinių kojų. Vienoms tai sekėsi geriau, kitoms blogiau, kelios net vos

laikėsi – buvo matyti, kad jos mielai pasiremtų lazda, – bet visos sėkmingai apsuko ratą aplink kiemą. Tuomet pasigirdo šunų lojimas, skardžiai užgiedojo juodasis gaidys, ir į kiemą, apsuptas džiaugsmingai šokinėjančių šunų, išėjo patsai Napoleonas – imponantiškai išsitiesęs, išdidžiai besidairantis į šalis.

Priekinėje kojoje jis laikė botagą.

Stojo kraupi tylą. Apstulbę ir išsigandę, spausdamiesi arčiau vienas kito, gyvuliai žiūrėjo, kaip kiaulės vorele kulniuoja aplink kiemą. Pasaulis tarytum apsvirtė aukštyne kojom. Gyvuliams atsipeikėjus po pirmojo sukrėtimo, atėjo momentas, kai jie, nepaisydami nieko – nei siaubą keliančių šunų, nei per ilgus metus atsiradusio įpročio, kad ir kas atsitiktų, nesiskūsti ir nekritikuoti, – jau būtų ryžęsi išlemti kokį protesto žodį. Bet kaip tik tą akimirką, tarytum gavusios ženklą, avys sutartinai iš visų gerklių užbliovė:

– Keturios kojos – gerai, dvi kojos – *geriau!* Keturios kojos – gerai, dvi kojos – *geriau!* Keturios kojos – gerai, dvi kojos – *geriau!*

Tai tęsėsi gal penketą minučių. Kai galų gale avys nutilo, protestuoti buvo per vėlu, nes kiaulės jau buvo suėjusios atgal į trobą.

Benjaminas pajuto, kad kažkas bakstelėjo nosimi jam į petį. Atsisukęs pamatė Kamanę. Senos jos akys buvo apsilabusios labiau nei paprastai. Nieko nesakydama, ji švelniai timptelėjo Benjaminą už karčių ir nusivedė prie didžiojo kluono sienos, ant kurios buvo užrašyta Septynetas Priesakų. Valandėlę juodu spoksojo į baltas raides ant juodos dervuotos sienos.

– Mano akys silpsta, – galiausiai pratarė Kamanė. – Netgi jaunystėje aš neperskaitydavau, kas čia parašyta. Tačiau man regis, kad toji siena dabar atrodo kitaip. Benjaminai, ar Septynetas Priesakų tebėra tokie patys kaip visada?

Pirmą kartą Benjaminas sulaužė savo nusistatymą ir perskaitė Kamanei tai, kas užrašyta ant sienos. O užrašytas buvo vieni vieną Priesakas:

VISI GYVULIAI YRA LYGŪS

BET KAI KURIE GYVULIAI LYGESNI UŽ KITUS

Po šito jau niekas nebesistebėjo, kai kiaulės, prižiūrinčios ūkio darbus, nuo rytojaus pradėjo nešiotis botagus. Niekas nesistebėjo, kai kiaulės nusipirko radijo aparatą, kai sumanė įsivesti telefoną, kai užsiprenumeravo laikraščių ir žurnalų. Nieko nestebino Napoleonas, vaikštinėjantis po sodą su pypke dantyse, nestebino ir tai, kad kiaulės išsitraukė iš spintos Džonso drabužius ir ėmė juos nešioti: Napoleonas paprastai vilkėdavo juodą švarką, medžioklės kelnes ir odinius antblaudžius, o jo numylėtinė puikavosi muarine suknele, kurią Džonso pati rengdavosi tik sekmadieniais.

Praėjus savaitei, vieną popietę į sodybą suvažiavo daugybė brikelių. Tai buvo delegacija iš aplinkinių fermų, pakviesta susipažinti su ūkiu. Apžiūrėję viską, fermeriai išreiškė didžiulį susižavėjimą tuo, ką pamatė, – ypač vėjo malūnu. Gyvuliai tuo metu ravėjo ropes. Jie dirbo be galo uoliai, nepakeldami nuo žemės galvų ir nebežinodami, ko labiau bijoti – dvikojų lankytojų ar kiaulių.

Tą vakarą troboje skambėjo dainos, griaudėjo juokas. Klausantis tos balsų maišalynės, gyvulius staiga pagavo nesutramdomas smalsumas. Kas gi vyksta ten viduje, kai gyvuliai ir žmonės pirmą sykį susitinka kaip lygūs su lygiais? Kiek beįmanydami tyliau, jie būriu nusėlino į darželį anapus trobos.

Prie vartelių jie stabtelėjo, nedrįsdami žengti toliau, bet netrukus nusekė paskui Kamanę. Pritykinę prie namo, aukštesnieji žvilgtelėjo pro svetainės langą. Viduje, prie ilgo stalo, sėdėjo pustuzinis fermerių ir pustuzinis žymesniųjų kiaulių. Napoleonas buvo įsitaisęs garbingiausioje vietoje gale stalo. Kiaulės buvo kuo laisviausiai išsidrėbusios ant kėdžių. Kompanija žaidė kortomis, bet tą akimirką žaidimas buvo trumpam nutrūkęs, matyt, tostui paskelbti. Didžiulis ašotis keliavo aplink stalą, į bokalus putodamas liejosi alus. Niekas nepastebėjo ištįsusių gyvulių veidų, prigludusių prie

stiklo anoje lango pusėje.

Su bokalu rankoje atsistojo Pilkingtonas. Netrukus, pareiškė Foksvudo savininkas, jis paprašysiąs visus čia susirinkusius pakelti bokalus. Bet prieš tai turįs tarti keletą žodžių.

Jam esą labai džiugu, pasakė Pilkingtonas, – ir jis neabejojąs, jog visiems kitiems taip pat, – kad pagaliau baigėsi ilgas nepasitikėjimo ir nesutarimo laikotarpis. Buvo laikai – nei jis, nei kas nors iš čia dalyvaujančių, suprantama, anaipol jų nesiilgi, bet vis dėlto buvo toks metas, kai į garbinguosius Gyvulių Ūkio savininkus kaimynai žiūrėjo, ne, jis nepasakytų, kad priešiška, bet galbūt su tam tikru nuogaštavimu. Pasitaikę nemalonių įvykių, sklidusios ne visai teisingos idėjos. Buvo laikomasi nuomonės, jog tai, kad egzistuoja ūkis, kurį valdo kiaulės, esąs lyg ir nenormalus reiškinys, galįs turėti pasekmių, nepageidautinų kaimyninėms fermoms. Daugelis fermerių, pakankamai neįsigilinę, manė, kad tokiame ūkyje įsigalėsianti palaidumo ir nedrausmingumo dvasia. Jie nerimavę, kad tuo nepersimtų jų pačių gyvuliai ar netgi samdyti darbininkai. Bet visos abejonės dabar išsisklaidžiusios. Šiandieną jis ir jo draugai aplankę Gyvulių Ūkį, savo akimis apžiūrėję kiekvieną jo pėdą ir ką gi pamatę? Ne tik pačius šiuolaikiškiausius darbo metodus, bet ir tokią drausmę, tokią tvarką, kuri galėtų pasitarnauti pavyzdžiu visiems fermeriams. Jis tikisi neapsiriksiąs teigdamas, kad darbiniai gyvuliai šiame ūkyje dirba daugiau, o maisto suvartoja mažiau negu bet kurioje kitoje grafystės fermoje. Atvirai kalbant, jis ir jo kolegos šiandieną pamatę daug naudingų dalykų, kuriuos pasiryžę nedelsdami įdiegti savo fermose.

Prieš baigdamas, toliau kalbėjo Pilkingtonas, jis norįs dar sykį pabrėžti tuos draugiškus jausmus, kurie sieja ir visuomet sies Gyvulių Ūkį su visais kaimynais. Kiaulių ir žmonių interesai niekada nesikirtę ir ateityje nesikirsia. Jų tikslai ir sunkumai vienodi. Darbo jėgos problemos juk visur tokios pačios, ar ne tiesa? Čia Pilkingtonas, kaip kad buvo aiškiai matyti, ketino pralinksinti kompaniją iš anksto sugalvotu sąmoju, tačiau, pats springdamas juoku, valandėlę negalėjo ištarti nė žodžio. Po ilgų pastangų, nuo kurių visi jo pagurkliai pasidarė tamsiai raudoni, jis šiaip taip išstėnėjo: „Jūs vargstate su darbiniais gyvuliais, o mes – su darbininkų klase!“ Tai sukėlė garsų juoką; paskui fermeris Pilkingtonas dar kartą pasveikino kiaules su jų laimėjimais: mažu maisto daviniu, ilga darbo diena ir griežta drausme, kritusia jam į akis apžiūrint ūkį.

O dabar, galiausiai pasakė Pilkingtonas, jis norįs paprašyti kompaniją atsistoti, prieš tai pasitikrinus, ar visų bokalai pilni. „Ponai, – užbaigė jis, – siūlau tostą: Už tolesnį Gyvulių Ūkio klestėjimą!“

Pasigirdo entuziastingi šūksmai ir kojų trypimas. Patenkintas Napoleonas netgi apėjo stalą susidaužti bokalais su Pilkingtonu. Kai šurmulyš nurimo, Napoleonas, likęs stovėti, pareiškė irgi turįs pasakyti keletą žodžių.

Kaip ir visos Napoleono kalbos, ši buvo trumpa ir dalykiška. Jis irgi esąs laimingas, kad nesutarimų periodas baigėsi. Ilgą laiką sklidę gandai – jis turįs pagrindą manyti, jog juos platinęs kažkoks klastingas priešas, – kad jo ir jo kolegų pažiūros esančios griunamojo ar netgi revoliucinio pobūdžio. Jiems buvę priskiriami net mėginimai sukelti gyvulių maištus kaimyninėse fermose. Koks melas! Vienintelis dalykas, ko jie trokšta – tiek dabar, tiek praeityje, – gyventi taikiai ir palaikyti normalius prekybinius santykius su kaimynais. Ūkis, kuriam jis turįs garbės vadovauti, pridūrė Napoleonas, esantis kooperatinis. Nuosavybės dokumentai, kuriuos jis yra pasiėmęs saugoti, priklauso visoms Gyvulių Ūkio kiaulėms bendrai.

Jis neturįs jokių abejonų, tęsė Napoleonas, kad ankstesnieji įtarimai seniai pamiršti, tačiau ūkio gyvenime pastaruoju metu padaryta tam tikrų pakeitimų, kuriais siekiama dar labiau sustiprinti kaimynų tarpusavio pasitikėjimą. Iki šiol gyvuliai turėję gana kvailą įprotį, kreipdamiesi vienas į kitą, pridurti žodį „draugas“. Toks kreipinys dabar uždraustas. Taip pat būta labai keisto, nežinomos kilmės papročio kiekvieną sekmadienio rytą pražygiuoti pro kuilio kaukolę, pamautą ant baslio. Šitai

irgi rengiamasi uždrausti – kaukolė jau užkasta į žemę. Be to, svečiams tikriausiai kritusi į akis žalia vėliava, kabanti stiebo viršūnėje. Jeigu šitaip, jie galbūt atkreipę dėmesį ir į tai, kad baltos kanopos ir rago, kuriais anksčiau buvusi paženklinta vėliava, dabar jau nebėra. Nuo šiol tai būsianti paprasčiausia žalia vėliava.

Pono Pilkingtono puikiai, kaimyniškai kalbai Napoleonas vis dėlto turįs vieną priekaištą. Ponas Pilkingtonas joje ne sykį paminėjęs „Gyvulių Ūkį“. Suprantama, svečias negalėjęs žinoti – nes jis, Napoleonas, dabar skelbiąs tai pirmą kartą,– kad pavadinimas „Gyvulių Ūkis“ panaikintas. Nuo šios akimirkos ūkiui grąžinamas jo tikrasis, ankstesnysis, pavadinimas – „Sendvario ferma“.

– Ponai, – baigdamas pasakė Napoleonas, – aš paskelbsiu tą patį tostą, tik šiek tiek jį pakeitęs. Prisipilkite bokalus sklidinai. Ponai, štai mano tostas: Už Sendvario fermos klestėjimą!

Pasigirdo tokie patys pritarimo šūkšmai, kaip aną sykį, ir bokalai buvo išgerti iki dugno. Gyvuliams, pro lango stiklą žiūrintiems į vidų, tuo tarpu regėjosi keisti dalykai. Kodėl šitaip pasikeitę kiaulių veidai? Žlibos Kamanės akys šokinėjo nuo vieno veido prie kito. Penkiagubi, keturgubi, trigubi pagurkliai... Bet kodėl gi keičiasi, sakytum tirpsta bruožai? Netrukus klegesys nurimo, kompanija vėl ėmėsi kortų, ir gyvuliai tylomis nukėblino šalin.

Bet nenuėję nė dvidešimties žingsnių, jie sustojo, nes troboje kilo didelis triukšmas. Gyvuliai bėgte sugrįžo atgal ir vėl prigludo prie lango. Na taip, kompanija jau buvo spėjusi susikivirčyti. Kas šaukė, kas daužė į stalą, kas svaidė įtarius žvilgsnius, kas įsiutęs gynėsi. Pasirodo, aistros sukilo dėl to, kad Napoleonas ir Pilkingtonas vienu metu išmetė po pikų tūzą.

Dvylika piktų balsų buvo stebėtinai panašūs. Už lango susibūrę gyvuliai pagaliau suvokė, kas gi ištiko kiaulių fizionomijas. Jie žvalgėsi čia į kiaules, čia į žmones, vėl į kiaules, vėl į žmones, bet dabar jau buvo neįmanoma atskirti, kur kuris.

Iš anglų kalbos vertė
ARVYDAS SABONIS